

COB-focusgroepen vierde kwartaal 2019

Rick Nijkamp
Judith ter Berg
Yolanda Schothorst

December 2019

Projectnummer: H7465

Inhoud

1	Inleiding	2
2	Onderzoeksverantwoording	3
2.1	Opzet en uitvoering van het onderzoek	3
2.2	Interpretatie rapportage	3
3	Resultaten	5
3.1	Impressie van de gesprekken	5
3.2	Hoe gaat het met Nederland?	6
3.3	Wat is integratie?	11
3.4	Hoe gaat het met integratie?	17
3.5	Polarisatie en verbinding	24
3.6	Toekomstig onderzoek	29
4	Conclusies	30
	Bijlage 1 Overzicht deelnemers	33
	Bijlage 2 Gesprekspuntenlijst	36

1 Inleiding

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert sinds 2007 het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) uit. Dit onderzoek heeft tot doel ontwikkelingen in persoonlijke en maatschappelijke zorgen van Nederlanders te volgen en te analyseren. Door middel van kwartaalenquêtes en verdiepend kwalitatief onderzoek worden ontwikkelingen in perspectieven van burgers gevolgd. Kantar (voorheen Veldkamp) is sinds 2008 betrokken bij de uitvoering van het verdiepend kwalitatieve onderzoek.

De algemene onderzoeksvragen voor de groepsgesprekken zijn door het SCP als volgt geformuleerd:

- Wat zijn de maatschappelijke zorgen van Nederlanders?
- Hoe moeten bepaalde onderzoeksresultaten uit het kwantitatieve onderzoek worden geduid en verklaard?

Naast deze telkens terugkerende onderzoeksvragen wordt elk half jaar op basis van actuele maatschappelijke ontwikkelingen een aantal specifieke onderzoeksthema's toegevoegd. In het laatste kwartaal van 2019 staat het onderwerp 'integratie' als verdiepend thema op de agenda. Het SCP wil inzicht krijgen in zaken die samenhangen met integratie, zoals voor welke groepen het geldt en voorwaarden ('wanneer ben je geïntegreerd'), polarisatie ('is er een conflict en zo ja wat is dan het conflict?') en verbinding ('hoe kunnen we elkaar vinden?'). In het kader hiervan zijn daarom groepsgesprekken gevoerd met mensen met een migratieachtergrond.

Dit rapport beschrijft de onderzoeksresultaten van de zes groepsgesprekken die Kantar Public op 21, 24 en 28 oktober in 2019 heeft uitgevoerd. Hoofdstuk 2 geeft een verantwoording van de opzet en de uitvoering van het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt allereerst de visie van de deelnemers op de stand van zaken in de Nederlandse samenleving beschreven. Vervolgens gaan we in op het thema integratie. We bespreken wat volgens de deelnemers integratie is, hoe het gaat met integratie, in hoeverre er sprake van polarisatie en hoe we elkaar weer kunnen vinden. Hoofdstuk 4 vat de belangrijkste bevindingen samen.

2 Onderzoeksverantwoording

2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Kantar heeft in totaal zes groepsgesprekken gevoerd met telkens zeven of acht deelnemers met een migratieachtergrond. We hebben alleen mensen van de tweede (of derde) generatie betrokken in het onderzoek (met een leeftijd tussen de 18 en 49 jaar). Deze gesprekken hebben plaatsgevonden op 21, 24 en 28 oktober 2019. De eerste vier groepsgesprekken hebben plaatsgevonden in Amsterdam en de laatste twee groepsgesprekken waren in Amersfoort. Enkele onderzoekers van het SCP hebben de gesprekken in een andere ruimte simultaan gevolgd via een gesloten tv-circuit. In overleg met het SCP is besloten om de groepen als volgt samen te stellen:

	Migratieachtergrond	Opleidingsniveau
Groep 1	Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond	Lageropgeleid (t/m mbo)
Groep 2	Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond	Hogeropgeleid (hbo en wo)
Groep 3	Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond	Hogeropgeleid (hbo en wo)
Groep 4	Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond	Lageropgeleid (t/m mbo)
Groep 5	Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond	Hoger- en lageropgeleid (mix)
Groep 6	Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond	Hoger- en lageropgeleid (mix)

Binnen beide groepen is een spreiding nagestreefd naar geslacht en leeftijd. De selectie van de deelnemers is uitgevoerd door een werving- en selectiebureau. De respondenten zijn versluierd uitgenodigd. Dat wil zeggen dat we niet hebben toegelicht dat het onderwerp integratie zou worden besproken. We hebben in de uitgenodigd toegelicht dat het onderzoek gaat over zaken in de Nederlandse samenleving waar alle inwoners mee te maken hebben.

In totaal hebben 45 personen deelgenomen aan de gesprekken. Een overzicht van de achtergrondgegevens van de deelnemers is opgenomen in bijlage 1.

De gesprekken zijn gevoerd aan de hand van een gesprekspuntenlijst die in overleg met het SCP is opgesteld (zie bijlage 2). Elk gesprek nam twee uur in beslag.

2.2 Interpretatie rapportage

Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat inzicht te verkrijgen in opvattingen van mensen en de achterliggende verklaringen daarvan. Deze vorm van onderzoek is open en exploratief en gaat uit van wat de deelnemers zelf ter sprake brengen. Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het beschrijven van de diversiteit aan opvattingen en niet om de frequentie waarmee bepaalde uitspraken worden gedaan.

De resultaten uit dit kwalitatieve onderzoek zijn niet generaliseerbaar naar zoals zij voorkomen in de samenleving. Wel geven ze een beeld van de opvattingen die leven over de onderscheiden thema's. Opgenomen citaten dienen ter illustratie; de citaten van deelnemers zijn cursief en door dubbele aanhalingstekens aangegeven.

Bij de beschrijving van de resultaten hebben we een onderscheid gemaakt tussen de beleving van deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond en die van deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond. Hoger- en lageropgeleide deelnemers hebben niet wezenlijk verschillende meningen over de onderwerpen en om die reden benoemen we ze niet apart in het rapport.

3 Resultaten

3.1 Impressie van de gesprekken

Onze observatie is dat er in alle gesprekken betrokken over het onderwerp is gesproken. Integratie is een onderwerp dat dichtbij de eigen leefwereld staat van de respondenten en waarover men een mening heeft. We hielden er van tevoren rekening mee dat integratie ook een gevoelig onderwerp kan zijn, waardoor deelnemers een kritische houding ten aanzien van het onderzoek zouden kunnen aannemen. Geconcludeerd moet worden dat dit nauwelijks het geval is geweest.

Bij de groepsgesprekken met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond was de sfeer gemoedelijk. Sommige deelnemers waren wel enigszins verbaasd. Waarom bespreken we het onderwerp integratie met mensen die zelf in Nederland ter wereld zijn gebracht en wiens ouders onder de Nederlandse vlag zijn geboren? Desalniettemin werd ontspannen over dit onderwerp gesproken, waarbij er geregeld werd gelachen.

In de groepen met deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond was de sfeer iets meer gespannen. Aan het begin van één van deze groepsgesprekken zette een van de deelnemers vraagtekens bij het doel van dit onderzoek. Aan tafel zaten allemaal mensen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond en hij vreesde dat dit onderzoek hen in een kwaad daglicht zou kunnen stellen. Hierbij haalde hij onder meer het veel bekritiseerde rapport van Motivaction uit 2014 aan, waarin is onderzocht hoe Turkse en Marokkaanse jongeren denken over IS en jihadstrijders. Hij wilde daarom weten waar dit onderzoek over zou gaan en hoe over dit onderwerp zou worden gerapporteerd. Na een algemene uitleg over de aanpak van het onderzoek was hij gerustgesteld en nam hij zonder enige weerstand deel aan het gesprek.

Uiteindelijk was er in alle gesprekken sprake van een coöperatieve houding. De deelnemers waren bereid om over alles te praten: wat er goed gaat, maar ook over wat er niet goed gaat met betrekking tot integratie. Ook waardeerden meerdere deelnemers dat we stilstonden bij een onderwerp waar ze in het dagelijkse leven tegenaan lopen.

Er waren kleine verschillen tussen de groepsgesprekken in Amsterdam en Amersfoort. Vooral bij het bespreken van integratieproblematiek werd duidelijk dat in Amsterdam meer deelnemers woonachtig zijn in een grote stad (Amsterdam) waar mensen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar wonen. In Amersfoort waren er meer deelnemers die woonachtig waren in wijken of dorpen waar inwoners met een migratieachtergrond veruit in de minderheid zijn. Dit zorgde enigszins voor een andere beleving van het onderwerp integratie.

3.2 Hoe gaat het met Nederland?

Gaat het in Nederland de goede of de verkeerde kant op?

De deelnemers is gevraagd te kiezen uit een witte en een grijze kaart om uit te drukken of het in het algemeen de goede kant (= wit) of de slechte kant (= grijs) op gaat met de Nederlandse samenleving. Over het algemeen zijn de groepen meer negatief dan positief gestemd. Van de 45 personen steken in totaal 26 een grijze kaart op, 14 een witte kaart en 5 personen kunnen niet kiezen en steken zowel een witte als een grijze kaart omhoog.

Het gaat in Nederland de verkeerde kant op	Het gaat in Nederland de goede kant op	Kan niet kiezen
 26X	 14X	 5X

Die negatieve stemming wordt onder meer verklaard door de individualisering. Deelnemers geven aan dat we minder oog hebben voor elkaar in het dagelijks leven. Mensen zijn volgens hen steeds meer als individu in plaats van als groep in de samenleving komen te staan. De saamhorigheid is verdwenen. Ook signaleert men een grotere verdeeldheid in de maatschappij en een verharding van discussies. Een verdeeldheid tussen arme en rijke mensen en ook is die verdeeldheid gekoppeld aan migratieachtergrond. Bij de verharding van discussies wordt onder meer gewezen op de heftige uitlatingen die op sociale media worden gedaan.

In Amsterdam wijzen enkele deelnemers ook op het toegenomen geweld op straat. In sommige wijken vinden steekpartijen plaats, waardoor mensen zich onveiliger gaan voelen en minder snel elkaar durven aan te spreken. Ook is er sprake van gentrificatie. De 'arme mensen' worden verdreven uit het centrum (en aanliggende goede wijken) naar de buitenwijken waar vaker sprake is van geweld. In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond:

- *“De maatschappij groeit uit elkaar, mensen worden in hokjes gezet. Vroeger groette iedereen elkaar, nu kijkt iedereen elkaar raar aan.”*
- *“Ik vind dat mensen heel brutaal met elkaar omgaan. Je mag alles zeggen maar ‘t is brutaal (...) Als je iemand aanstoot per ongeluk dan is het: rot op.”*
- *“Ik vind dat we vooral in de stad niet zoveel naar elkaar omkijken (...) Oudere vrouwen die op straat slapen. Armoede. Ik heb het idee dat er minder oog voor elkaar is.”*
- *“Het schelden is toegenomen, vroeger durfde ik echt niks te zeggen tegen de leraren. Maar nu merk ik dat ze erg brutaal zijn tegen mensen van gezag, zoals docenten en ambulance en politieagenten.”*
- *“Verharding van de maatschappij. Veel ontevreden. Niet alleen in Nederland, maar wereldwijd wel (...) Iedereen is op zichzelf. Heel individueel, geen zorgmaatschappij. Mensen trekken zich heel erg terug, zorgen niet zo voor elkaar.”*
- *“Ja klopt wel die individuele maatschappij, iedereen druk, iedereen voor zichzelf.”*

Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond:

- *“Veel mensen leven op zich, voor zichzelf. Zonder samenhang in de samenleving. Vroeger, naja vroeger, waar ik vandaan kwam toen ik klein was, hielp iedereen elkaar in de buurt en dat zie je niet echt meer op dit moment.”*
- *“Verdeeldheid die ik zie, culturele verdeeldheid, ook politiek. Als er iets gebeurt, Sylvana Simons spreekt bijvoorbeeld. Online gaan we dan helemaal los. Het is wel multiculti in Amsterdam, maar met internet toch steeds meer verdeeldheid.”*
- *“Als je iets zegt tegen de jongens van 15 jaar... Bij mij in de bus kan ik wel wat zeggen, maar op straat dan denk ik: laat maar gaan. Straks krijg ik een grote mond, weet je. Daar merk je het aan.”*
- *“Er gebeuren veel dingen op straat, steekpartijen en overal. Als je iemand verkeerd aanspreekt op straat heb je wel een mes tussen je ribben.”*
- *“Minder positief is de gentrificatie. Ik woon zelf in het centrum en je ziet dat er te weinig spreiding is en dat mensen met een smallere beurs naar buiten gewerkt worden.”*

In de groepsgesprekken met deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond wordt geconstateerd dat er sprake is van polarisatie in de samenleving, een toenemend wij-zij-denken. Tegenstellingen tussen groepen met verschillende culturele achtergronden worden sterker of worden door sociale media uitvergroot, waardoor deze groepen steeds meer tegenover elkaar komen te staan. Dit horen we minder sterk terug in de gesprekken met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond.

Een weergave van de discussie uit een gesprek met deelnemers met een Turkse/Marokkaanse achtergrond:

- D7: *“(...) maar de polarisatie en wat ik om me heen zie dat mensen echt tegenover elkaar staan vind ik toch jammer.*
- D5: *“Ik heb het idee dat ‘t er altijd al was, maar dat ‘t meer aandacht krijgt via social media.”*
- D3: *“Het was er waarschijnlijk altijd al, maar we zijn ons er nu van bewust. Racisme etc. kan niet, maar het gebeurt nog.”*
- (...)
- D1: *“Moreel geval, het schofterige wat je ook in de politiek ziet. Iedereen roept maar wat, ook op social media. Je kunt beschaafd met elkaar in discussie gaan maar echt schelden en wat jij zegt: polarisatie.”*
- D2: *“De term vrijheid van meningsuiting wordt vaak gebruikt om bepaalde uitingen die kwetsbaar zijn voor bepaalde groepen in de samenleving te legitimeren.”*
- D1: *“Ik vind dat je alles moet kunnen zeggen hoor, maar het verandert in schelden.”*

In een van de andere groepsgesprekken met deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond wordt benoemd dat ook de media hierin een rol spelen. Islamieten worden volgens hen zwartgemaakt in de media. Enkelen geven aan dat ze naar aanleiding van nieuwsberichten op straat ter verantwoording worden geroepen voor de daden van terroristen.

- D4: *“Als eerste vind ik dat de media een hele slechte invloed heeft in de samenleving. Voorbeeld: islamieten worden heel vaak zwartgemaakt in de media vind ik. Er wordt niet naar andere punten gekeken. Als de media iets heel negatiefs zegt, dan gelooft de samenleving het. Terwijl er ook een verhaal aan zit. “*
- D2. *“Vanaf één kant belicht.”*
- D8. *“Journalisten doen hun werk niet meer goed. Niet objectief.”*
- D6: *“Ik vind vooral de verharding op sociale media erg. Onder sommige berichten staan zulke nare reacties en dat is echt heel veel. Dan denk ik van: ja, mijn buurman of buurvrouw kan ook zo denken. Dat heb ik dan in mijn hoofd. Of die vrouw achter de kassa heeft ook die mening van wat er op het internet gezegd wordt. Je weet niet meer wat mensen denken.”*
- D2: *“Je voelt je niet meer zo thuis, wel thuis, maar ook weer niet. Het is niet meer net als vroeger. Mijn vader vertelde dat sinds 2001, voor 9/11, was het heel gastvrij in Nederland. Heel anders (...) Stel er is een onderwerp over terroristen ofzo, dan wordt dat aan mij gekoppeld, waarom doen de moslims dit en waarom doet ISIS dit? Terwijl, wat heb ik er mee te maken? Dat is wel wat ik merk.”*
- M: Meer die dat hebben?
- D4: *“Ja, ik ook.”*
- D3 *“Een paar jaar geleden was ik een paar dagen ziek en toen was er een aanslag gepleegd door IS (red. Charlie Hebdo) en de dag dat ik ging werken stapte ik in de bus om naar Utrecht centraal te gaan. Ik zei: goedemorgen. De buschauffeur weigert te vertrekken (...) Dus ik zei: meneer wat is er aan de hand waarom rijdt u niet? En hij zei: ja ja IS en wat ze hebben gedaan. Ik ga niet verder rijden totdat jij je ertegen hebt uitgesproken.”*

Aan de andere kant zijn er ook deelnemers die vinden dat het de goede kant opgaat. Ze noemen onder meer dat het goed gaat met de economie. Er zijn minder mensen werkloos in de omgeving van de deelnemers. Verder benoemen ze dat er leuke sociale projecten worden georganiseerd in hun omgeving, bijvoorbeeld projecten om vluchtelingen en lokale bewoners met elkaar in contact te brengen. Een ander noemt dat er projecten worden opgezet om kinderen uit achterstandswijken te laten deelnemen aan muziek- en sportlessen. Ze geven aan dat ze zich wel herkennen in de verhalen van de deelnemers die een grijze kaart omhoog steken, maar dat ze dit niet de boventoon willen laten voeren. Ze willen met een positieve houding kijken naar de samenleving. De argumenten van de deelnemers die een witte kaart omhoog steken overtuigen de overige deelnemers meestal niet. Deze mensen blijven bij hun mening dat het de verkeerde kant opgaat in de Nederlandse samenleving.

Enkele deelnemers die een witte kaart omhoog steken aan het woord:

Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond:

- *"Het is niet slecht als je kijkt naar de economie. Er zijn genoeg banen. Dus op zich, als je goed zoekt kan je altijd wel wat vinden. Alle zaken zijn herkenbaar voor mij. Ik heb een witte kaart opgestoken. Ja natuurlijk er gebeuren een hoop zaken. Maar ik laat dat bij mij niet de bovenhand voeren."*
- *"Vooral economie vind ik goed gaan, heel veel vrijheid in Nederland: je kan echt doen wat je wil. Men oordeelt niet snel over elkaar in Nederland dat heb ik echt gemerkt. We letten niet zo veel op elkaar als bijvoorbeeld in Turkije."*
- *"Ik vind dat er heel veel leuke dingen georganiseerd worden, evenementen. Dat is het mooie om in Amsterdam/Nederland te wonen, dat je heel veel te doen hebt."*
- *"Ik geef les in Amsterdam Zuidoost er is veel armoede. Na 4 jaar merk ik wel dat de gemeente hun best doet om gratis muzieklessen te geven en voor sport na school."*

Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond:

- *"De witte heb ik gekozen, want veel banen komen vrij. Het gaat even slecht als goed. Het slechte is dat wat er net werd gezegd: geweld in de buurt."*
- *"Als ik breed kijk in m'n eigen omgeving: ik zie niemand die werkloos is momenteel. Het is wel lastiger qua woning, maar hebben wel een woning: een huurwoning. Meeste mensen om me heen gaan vaak op vakantie, 3x per jaar. Auto voor de deur."*
- *"De reden waarom ik een witte kaart heb getrokken is omdat het op andere plekken veel erger is. We hebben het hier best wel goed."*
- *"Ik zie juist goede dingen die gebeuren. Sociale projecten. Ja de integratie juist van de vluchtelingen en de lokale bewoners. Maar wat ik ook zie: de zwarten pieten discussie kon je 5 jaar geleden echt niet bespreken. Je kan het nu bespreekbaar maken. En dat is het belangrijkste."*

Politiek

Na de eerste discussie over de richting van Nederland is de deelnemers vervolgens gevraagd hoe het met de politiek in Nederland gaat. Over het algemeen geldt dat er in alle groepen weinig vertrouwen is in de politiek. Diverse deelnemers stellen dat de politiek/politici goed is/zijn in het maken van beloftes (voorafgaand aan verkiezingen), maar dat het ontbreekt aan het waarmaken ervan na verkiezingen. Enkel benoemen ook dat sommige politici opmerkingen maken die kwetsend kunnen zijn voor mensen en dat ze daarmee bepaald geen voorbeeldgedrag laten zien. Verder zijn er meerdere deelnemers die zeggen wel hun stem uit te brengen tijdens verkiezingen, maar zich voor de rest weinig te interesseren voor wat er allemaal gebeurt in Den Haag.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Wat zijn ze in godsnaam allemaal aan het doen?"*
- *"Ik kijk wel naar politiek, ik vind het vooral praatjes. Ze beloven allemaal dingen, maar er komt niet veel uit."*
- *"Ik vind het treurig."*
- *"Je kan natuurlijk wel een partij kiezen waar je meest aansluiting op hebt, maar ze moeten coalities vormen en worden mijn belangen dan nog wel behartigd?"*
- *"Ik volg geen nieuws, ik heb geen interesse voor politiek."*
- *"Ze zijn meer met elkaar bezig dan met het land."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Het is zo'n zootje. Er worden beloftes gemaakt die niet nagekomen kunnen worden en heel veel mensen weten volgens mij ook niet dat sommige dingen niet uit te voeren zijn en dat zij worden voorgelogen."*
- *"Ik vind politiek Den Haag rommelig. Ik kan er niet zo snel meer over zeggen."*
- *"Ik houd er ook helemaal niet van. Maar ook extreme partijen kunnen gewoon zeggen wat ze willen en vind ik dan best kwetsend naar de mensen."*
- *"Het is de algemene sfeer dat je het niet meer serieus neemt. Je gaat nog wel stemmen, omdat je niet wil dat een bepaalde groep de grootste wordt."*

Ook hebben we gevraagd wat is bijgebleven van Prinsjesdag en de Algemene Beschouwingen. Duidelijk is dat vrijwel niemand hier iets van heeft meegekregen. Enkele deelnemers noemen het koffertje met een Miljoenennota en hoedjes, maar ze hebben niet meegekregen wat de belangrijkste maatregelen uit de Miljoenennota waren. Een van de deelnemers verwoordt dit als volgt: *"Dat ze mooie hoeden op hadden op de dag zelf. Veel beloftes, ik weet niet of ze die waar gaan maken. Ik heb de beloftes gemist."*

Protesten en demonstraties

Wel hebben ze meegekregen dat er boerenprotesten waren op verschillende plaatsen in het land. Een enkeling weet niet helemaal waarom de boeren boos waren, maar de meesten kunnen wel noemen dat het met stikstofproblematiek te maken heeft. Over het algemeen is er begrip voor de boeren. Ze komen op voor hun rechten. De stikstofproblematiek kan er namelijk voor zorgen dat ze hun bedrijf kwijtraken. Dat kan rekenen op begrip. Men vindt het begrijpelijk dat boeren er alles aan doen om ervoor te zorgen dat er brood op de plank blijft komen. Desalniettemin zijn er ook kritische geluiden over de manier waarop er wordt gedemonstreerd. De boeren hebben zich bij die protesten niet altijd aan de regels gehouden en dat wordt niet altijd gewaardeerd. Demonstreren mag, maar gewone burgers moeten niet de dupe zijn van deze protesten. In eigen woorden:

Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond:

- *"Ja prima (...) ze komen op voor hun eigen belangen."*
- *"Ik ben het er wel mee eens met wat ze doen, het protesteren en demonstreren. Niet mee eens dat ze de weg zo blokkeren. Ze houden geen rekening met mensen die echt de weg nodig hebben, zoals mensen die moeten bevallen."*
- *"Bij hun is het afgekeurd maar ze hebben toch met de tractor gedaan (...) Zij moeten zich ook aan de regels houden. Als ik wil demonstreren moet ik dat ook. Knuffelboeren."*
- *"Mensen voelen zich vrijgevochten om het toch te doen, maar je moet wel aan de regels houden."*

Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond:

- *"Ze komen op voor hun rechten."*
- *"Brood wordt uit je mond getrokken, dan ga je ook de straat op."*
- *"De boeren die werken hard en door de nieuwe stikstofregeling kunnen ze het bijna opdoeken. Dat is geen optie voor hun. Voor je eigen bedrijf, centjes en huis protesteer je."*
- *"Aan de ene kant mooi dat ze in opstand komen. Maar tot op zekere hoogte, moet niet te ver gaan zeg maar."*
- *"Ik vind het wel stom dat ze al die mensen 5 uur lang in de file lieten zitten. Ja, ze waren het ergens niet mee eens, maar ik weet het niet precies."*

Minder begrip is er voor de demonstraties van milieuactivisten. Sommige deelnemers hebben simpelweg niet veel met het onderwerp (milieu). Anderen vinden de activisten drammerig en beleerend overkomen. Een enkeling brengt hier tegenin dat het belangrijk is voor de toekomst van onze kinderen. Ook hier stoort een men zich aan de wijze waarop er is gedemonstreerd, maar men lijkt er minder mee geconfronteerd te zijn. In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond:

- *"Al die mensen die gillen die doen hun best om klimaat beter te maken en vinden dat anderen het niet goed doen. Zij kunnen ons niet verplichten maar de overheid kan dat wel."*
- *"Kinderen namen toen vrij voor de milieuprotesten, maar ondertussen gingen ze wel bij de McDonalds eten wat de grootste uitstoot heeft."*
- *"Je wilt alleen dat zo'n demonstratie keurig en netjes verloopt."*
- *"Ik denk dat het heel belangrijk is en ik vind het goed dat het onder de aandacht wordt gebracht. Het is de toekomst van jouw kinderen."*

Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond:

- *"Wat de boeren doen is zichtbaar, want daar komt m'n eten vandaan. Die milieuactivisten is mooi wat ze doen, ze brengen geen brood voor mij op tafel dus misschien daardoor meer afstand."*
- *"Bijvoorbeeld dat vastketenen. Dan zal ik mij wel irriteren. Het is niet activeren."*
- *"Ik heb er niet echt iets mee (...) Ik zie het één dag gebeuren en dan is het ook meteen afgelopen. Dat milieu trekt me niet."*
- *"Kijk we leven in een democratisch land, dus we mogen demonstreren. Dan moeten we wel de regels volgen."*

3.3 Wat is integratie?

Eerste associaties

In het volgende deel van de discussie is de deelnemers gevraagd om eerst op te schrijven wat hun eerste associaties zijn bij de term integratie. Taal is voor velen een van de eerste associaties. Ook 'samenleven', 'aanpassen' en 'respect' zijn woorden die vaak terugkomen in de antwoorden van de deelnemers.

1 | Eerste associaties met integratie - groepen met deelnemers met een Turkse/Marokkaanse migratieachtergrond

Lageropgeleid	Hogeropgeleid	Mix van opleiding
<ul style="list-style-type: none"> - Taal, school, samenleving - Taal, vluchtelingen, tradities, angst, verandering in gesettelde en cultuur van samenleving, nieuwkomers, respecteren, meedoen, scholing, empowerment, expat - Erbij horen, samenleven, samen zijn - Met z'n allen samenleven, elkaar respecteren en in waarde laten en aan de NL wet houden - Cultuur, tradities - Verandering in de gesettelde samenleving, geven en nemen, hoge verwachting, spiegel, ouden - Meedoen met de maatschappij, goede bijdrage leveren, gelijke kansen 	<ul style="list-style-type: none"> - Taal, ken je bevolking, ken je vertegenwoordiger, ken je grondwet, startkwalificatie - Cultuur, respect, taal, normen en waarden, persoonlijke ontwikkeling - Acceptatie, respect, de taal leren, (on)eerlijke kansen, moeilijk maar niet onmogelijk, cultuur leren kennen (beide kanten) - Respect, cultuur, rust, begrip - Aanpassen aan de normen en waarden van een land, positieve bijdrage leveren aan een land, mensen uit het buitenland die een nieuw leven willen hebben in een bepaald land - Je hoort vaak: "De integratie is mislukt". Is de grootste onzin. Het kost tijd en is van alle tijden. 	<ul style="list-style-type: none"> - Naar woord, acceptatie, waar ligt de grens, assimilatie, taal, allochtonen - Inburgering, aanpassen, cultuur - Leren samenleven met elkaar, respect tonen, iedereen in zijn waarde laten - Samenleving - Opvoeding, aanpassing - Buitenlanders, meedoen in de samenleving - Eerste generatie gastarbeiders, aanpassen aan de maatschappij -> tot hoe ver? - Lachwekkend, wie?

2 | Eerste associaties met integratie - groepen met deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse migratieachtergrond

Lageropgeleid	Hogeropgeleid	Mix van opleiding
<ul style="list-style-type: none"> - Taal, normen en waarden, begeleiding, alleen, omschakelen, psycholoog, traumaverwerking, cultuurverschillen, vooroordelen, NL is geen paradijs! - Meedoen in de maatschappij en mee kunnen doen in de maatschappij van alle mensen! - Leren van elkaar, samen bedenken<->oplossen - / - Verschillende culturen, huisvesting (woningzoekend), emancipatie vrouwen, vrouwenrechten - Verdeeldheid, weinig verdraagzaamheid, hokjes, verschillende culturen, kritiek, vluchtelingen, acceptatie - / - Re-integratie, inburgeren 	<ul style="list-style-type: none"> - Goed samenleven, het samenleven van verschillende culturen op een goede manier, begrip tonen voor elkaar, samen, je aanpassen, gelijkwaardigheid, respect, gelijke kansen - Samen, cultuur - Kan maar tot bepaalde hoogte, één cultuur, mislukt, is het nodig? Samenvloeien, vreedzaam, samen leven, utopie - Wat is dat? Wanneer is het genoeg?, meedoen met de samenleving, zou twee kanten op moeten werken, blank/zwart - Verplichting, buitenland, allochtoon, NL liedjes leren, inburgeringscursus, normen en waarden, examen - Aanpassen, leren, achterstand, Wilhelmus, immigreren, moeite, allochtonen, klompen, school, saamhorigheid, familie, Nederlander - Gelijkwaardigheid, empathie, respect, gelijke kansen, diversiteit, cultuurverschillen 	<ul style="list-style-type: none"> - Cultuur, taal, toen lag de nadruk niet op 'de integratie' - Aanpassen, interesse, normen en waarden van het land - Te weinig ondersteuning, sociaal netwerk - Waardering, respect, samenleving, sociale leven - Geloof, respect, cultuur, openstaan - Aanpassen

Wanneer we uitgebreider bespreken wat integratie is wordt duidelijk dat in alle groepen de deelnemers integratie niet op zichzelf betrekken. Ze zijn geboren en getogen in Nederland, waar-

door men het idee heeft dat ze automatisch geïntegreerd zijn. Desalniettemin reageert hun omgeving wel anders op hen. Ze krijgen bijvoorbeeld het compliment dat ze zo goed Nederlands spreken. Door zo'n opmerking realiseren deelnemers dat autochtone Nederlanders bij integratie wel aan hen denken. Een weergave van de discussie met deelnemers met een Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond:

- D1: *"Integratie, gaat het dan over ons? Want merendeel is hier gewoon geboren. Hoor ik bij integratie?"*
- D4: *"Dat bepaal je volgens mij zelf. Als je je distantieert van de samenleving, dan ben je niet geïntegreerd. Als je je best wil doen, dan vind ik al dat je geïntegreerd wil doen."*
- D7: *"Ik ben gewoon geïntegreerd denk ik, ben hier geboren en getogen. Ik doe met alles mee, met school, ik ken de taal, ik loop met iedereen mee. Met dat ik meedoe en geboren hier ben, ben ik geïntegreerd."*
- D4: *"Als je hier geboren bent ben je automatisch geïntegreerd. Als je als 1-jarig jongetje weggaat en je komt later weer terug, dan is het re-integreren."*
- D6: *"Ik ben hier geboren en getogen en soms merk je wel dat er meer wordt verwacht."*
- D2: *"Dan zijn er mensen die zeggen: Wat spreek je goed Nederlands? En waar kom je vandaan? Amsterdam? Nee maar echt? Je ouders. Dus dat wordt nog steeds gevraagd, ook al zijn we hier geboren."*

Wanneer we vragen naar gevoelens die de deelnemers hebben bij het woord integratie dan is er wel enig verschil tussen de verschillende groepen. Bij de groepsgesprekken met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond zeggen enkelen een positief of neutraal gevoel te hebben bij het woord integratie. Anderen noemen dat het enigszins is doorgeslagen en mensen tegenwoordig verwachten dat nieuwkomers al direct Nederlands spreken. Bij de groepsgesprekken met deelnemers met een Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond zijn gevoelens eerder negatief dan positief. Integratie heeft een negatieve lading. Een van de deelnemers vraagt zich bijvoorbeeld af waar de grens van integratie ligt. Sommigen zeggen moe te zijn geworden van de vele aandacht voor dit onderwerp in de afgelopen jaren. Ook wordt benoemd dat door de politiek is geconstateerd dat de integratie is mislukt.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ik ben moe van discussie daarover, continu weer in het nieuws. Kom op jongens, is dit nog steeds het belangrijkste onderwerp? Gelukkig hebben we klimaat erbij."*
- *"Nare gevoelens. Dat is een associatie die je hebt. Je gaat op de rem staan, is te extreem. Maar het is een negatieve impact op eigenlijk alles, integratie waarvan, wie, wat is het, waar ligt de grens?"*
- *"Wat je veel hoort, de integratie is mislukt. Grootste onzin. Integratie kost tijd. De eerste groepen migranten die kwamen hier, de Indonesiërs en Surinamers het heeft tijd nodig, het gaat nooit soepel. Het gaat al tijd met horten en stoten, dat zie je overal."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Geen slecht gevoel, gewoon fijn. Dat is dat je inderdaad leert eigenlijk aan te passen en inderdaad normen en waarden van het land leren. Goed gevoel bij."*
- *"Wel een goed gevoel, maar ook genoeg voorbeelden dan het niet goed gaat."*
- *"Ze hebben in 2e kamer gezegd dat 't is mislukt."*
- *"Je moet ook geluk hebben met de mensen om je heen, de kans krijgen om te kunnen integreren. Het wordt bijna je slokdarm in gedouwd. We hebben het over tolerantie, dat level is een beetje laag. Als vreemde mensen komen willen ze dat je de volgende ochtend Nederlands praat, wij moeten ook een beetje."*

Bij integratie denkt men niet aan zichzelf

De deelnemers in alle groepen betrekken integratie niet op zichzelf. Ze zijn hier geboren, ze spreken de taal en ze voelen zich doorgaans Nederlands. Ze zijn doorgaans niet bezig met het onderwerp integratie.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Zelf ben ik hier geboren en ik spreek Nederlands meer dan mijn moedertaal. Daarom voel ik mij geïntegreerd. Ik voel mij eerst Nederlands dan Turks."*
- *"Ik ben niet dagelijks bezig met integratie, ik denk niet: oh ben ik nu goed aan het integreren? Ik leef gewoon m'n leven. Ik heb school gewoon doorlopen. Zodra iemand zegt: oh waar kom je vandaan? Dan pas denk ik eraan."*
- *"Integratie heeft niet met mij te maken, ik ben gewoon hier geboren (...) Mijn vaders integratie kwam alleen door voetbal, het verenigingsleven en dat hij daardoor met andere ouders in gesprek kwam."*
- *"Ik zie het als iets wat ik aan mijn ouders link, die er veel mee te maken hebben gehad. Ik voel mij Nederlander. Ook al word ik erop aangesproken. Dan nog heb ik er niks mee. Wat houdt het in? Ik ben onderdeel van de maatschappij."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Wij voelen ons ook denk ik Nederlanders. Daarom hebben we het over wij. Nee ik betrek het niet op mezelf ik hoef niet te integreren."*
- *"Ik ben gewoon part of the samenleving, het is niet het idee dat ik moet integreren."*
- *"Ik ben getogen in Amsterdam, ik ben geboren in Zeist en opleiding gevolgd. En dan heb ik normaal gesproken een grote afro. Dan kijken ze me echt raar aan."*
- *"Zelfs mensen die uit Suriname naar Nederland komen moet je een integratietraject doen, terwijl je gewoon Nederlanders spreekt als moedertaal."*

Desalniettemin denken mensen met een Nederlandse achtergrond wel aan hen als het over integratie gaat. In alle groepen worden hierover ervaringen uitgewisseld. Mede door hun uiterlijk worden de deelnemers wel geconfronteerd met Nederlanders die vragen waar ze écht vandaan komen of hen een compliment geven over hun beheersing van de Nederlandse taal. Dat zijn momenten dat ze beseffen dat ze in de ogen van mensen met een Nederlandse achtergrond niet volledig zijn geïntegreerd. Een van de deelnemers met een Marokkaanse migratieachtergrond verwoordt het als volgt: *"Mijn dochter wilde een paar jaar terug heel graag turnen voor Nederland. En toen vroeg ik me af: waarom dan? Wil je dan niet voor Marokko dan? En ze zegt: nee ik ben toch geen Marokkaan? Maar ik wilde haar voorbereiden voor later. Want zo zien mensen je. En nu ze ouder wordt beseft ze hoe ze wordt gezien. Ik heb haar bijgebracht dat ze er later mee te maken krijgen."*

Andere ervaringen van deelnemers:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Het is wel het uiterlijk dat mensen zien. Je wordt zo gezien als buitenlander of niet geïntegreerd iemand. Omdat je er niet als een autochtone Nederlander uit ziet. Terwijl ik ben opgegroeid en ben geïntegreerd."*
- *"Ik kan heel goed vinden dat ik ben geïntegreerd maar een ander kan denken van niet."*
- *"Je uiterlijk blijft opvallen Bruin haar, niet hebben van blauwe ogen. Niet blond zijn."*
- *"Dat ik een hoge managementfunctie had, en dan wordt er heel vaak gezegd: 'wat spreek je goed Nederlands."*
- *"Ik merk ook soms dat mensen heel moeilijk tegen je gaan praten. Alsof je ze niet verstaat. Alsof je geen Nederlands kan."*
- *"Het is een soort lijn waar je aan vastzit, en al helemaal als je een hoofddoek draagt al helemaal."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Het is voor ons een beetje dubbel: aan de ene kant horen wij bij de Nederlanders, aan de andere kant de meeste hebben een tint of een buitenlands uiterlijk en mensen zien ons wel als buitenlanders. Wij zitten ertussenin."*
- *"Wanneer ze het willen zijn we buitenlanders en wanneer ze het willen horen we erbij."*
- *"Nee want ze weten soms niet eens dat Suriname een kolonie is geweest. Die kijken ook naar ons van: jij moet integreren (...) wij spraken beter Nederlands dan de Nederlander zelf."*
- *"Dat is allemaal grappig, maar waar kom je vandaan? Niet Amsterdam, maar waar kom je écht vandaan?"*

Aan welke groepen denken ze wel bij integratie?

Integratie gaat wat hen betreft veel meer over hun ouders: de eerste generatie migranten. Mensen die niet in Nederland zijn geboren. Dit lijkt met name te gelden voor de ouders van deelnemers met een Marokkaanse en Turkse migratieachtergrond. Bij de groepsgesprekken met deelnemers met een Marokkaanse of Surinaamse migratieachtergrond zeggen meerderen dat hun ouders al direct goed geïntegreerd waren, mede omdat ze de taal al spraken toen ze in Nederland kwamen.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ja, zij hebben de taal moeten leren, meegemaakt en ervaren. Maar zelf heb ik er niet te veel mee."*
- *"25 jaar terug bestond dat woord integreren niet eens, dat werd ook niet van je gevraagd om te integreren."*
- *"Die kwamen hier, die ging meteen aan de slag aan het werk."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Ik denk dat het voor mensen die uit Suriname komen en uit de Antillen, niet echt telt. Want we zijn een kolonie geweest, van Nederland. De opvoeding hebben we gekregen. Op school krijg je Nederlands. Wij hoeven niet te integreren"*
- *"Mijn ouders hebben wel moeten integreren, dat is anders."*

Opvallend is dat men in eerste instantie bij deze vraag niet zo snel denkt aan vluchtelingen of nieuwkomers.

Bij integratie ook associaties met discriminatie, racisme?

Enkele deelnemers associëren integratie met discriminatie en racisme. Ze denken bijvoorbeeld aan Geert Wilders of aan de term 'white privilege'. De meesten geven echter aan dat integratie wat hen betreft los staat van discriminatie. Integratie is in hun ogen breder dan racisme. Een van de deelnemers zegt bijvoorbeeld dat ook mensen van Nederlandse afkomst moeten integreren als ze niet voldoen aan de eisen van een samenleving, terwijl racisme gaat over verschillen in rassen.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ik heb wel respect staan (...) Als iemand een hoofddoek wil dragen dan moet je dat lekker dragen, dat is niet aan mij. Ik vind dat respect en dat geen vragen over stelt maar gewoon doet."*
- *"Dat is het toch ook. Het staat toch eigenlijk al gelijk voor het feit dat je anders bent."*
- *"Racisme niet direct (...) Er zijn ook een heleboel mensen van Nederlandse afkomst die moeten integreren. Die voldoen ook niet aan de eisen van de samenleving."*
- *"Ik vind het los, discriminatie kan ook op veel meer vlakken."*
- *"Is ook apart van integratie."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"White privilege. Hoort bij elkaar, want witte mensen hebben een beeld van integratie wat niet klopt. Zij denken aanpassen aan hun."*
- *"Ik zit met Wilders in mijn hoofd bij integratie."*
- *"Vooroordelen. Ja ga maar terug naar je land als je niet goed integreert."*
- *"Ik denk vooral heel veel onbegrip tussen beide partijen."*
- *"Ik vind niet dat je het koppelt aan integratie."*

Wanneer is iemand geïntegreerd in onze samenleving?

Het spreken van de taal lijkt in ieder geval voor iedereen een belangrijk onderdeel te zijn van integratie. Ook werken en 'je steentje bijdragen' worden in alle groepen genoemd. In een van de groepsgesprekken met deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond wordt opgemerkt dat je nooit 100% geïntegreerd kan zijn, mede door je huidskleur.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- "Als je de taal al spreekt, je hoeft niet met alles mee te doen. Dat je jezelf gewoon kan redden."
- "Werk? Ja denk het wel. Ik denk wel dat het meedoet. Dan betaal je belastingen en doe je mee aan iedereen."
- "Werk hoort erbij als je het kan."
- "Je kunt nooit 100% integreren."
- "Misschien als Michael Jackson. Zo veel plastische chirurgie, dat we op een Nederlander gaan lijken."
- "Houden van Nederland, je houdt je aan de regels."

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- "Taal leren, goede opleiding."
- "Ik denk dat belangrijk is dat die zich verstaanbaar kan maken en aan het werk kan komen."
- "Dat je geen last van hebt. Dat je gewoon vloeiend Nederlands kan praten, de weg kan vinden, hij/zij heeft geen last van jou."
- "Je moet op zijn minst een stampot moeten maken."
- "Gewoon als je elkaar begrijpt. Elkaar een beetje verstaan. Begrijpbaar maken."
- "Werk is wel belangrijk, je krijgt een community, sociale contacten."

Moet je ook meedoen aan Nederlandse tradities? Het antwoord op deze vraag vinden sommige deelnemers lastig te beantwoorden. Wat zijn dan deze Nederlandse tradities? Sinterklaas, haring eten en op klompen lopen worden genoemd. Over het algemeen vindt men niet dat je mensen kunt verplichten hieraan mee te doen. We moeten respect hebben voor elkaars traditie, maar je hoeft er niet aan mee te doen. In Turkse/Marokkaanse groepen wordt benoemd dat eenieder christelijke feestdagen (en islamitische feestdagen) moet respecteren, maar dat je deze niet op dezelfde manier hoeft te vieren. In Surinaamse/Antilliaanse groepen wordt kort de discussie rondom zwarte piet aangestipt, maar men heeft niet veel zin om stil te staan bij dit onderwerp dat al zoveel media-aandacht heeft gehad de afgelopen jaren.

Ook vindt men het lastig om antwoord te geven op de vraag of iedereen zich moet houden aan de Nederlandse normen en waarden. Niet iedereen heeft een beeld van wat deze normen en waarden dan zijn. Men vindt het vooral relevant dat we respect hebben voor elkaar. Wanneer we vragen aan welke normen en waarden men denkt, noemen enkelen bijvoorbeeld dat ze het belangrijk vinden dat mensen die in Nederland wonen niet homofob zijn en dat vrouwenbesnijdenis geen plaats moet kunnen hebben in Nederland.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- "Wat moet je dan doen? Vind ik heel lastig. (...) In Australië heb je ook Nederlanders die bitterballen eten en koningsdag vieren en daar wordt dan niet de vraag gesteld: ben je niet geïntegreerd?"
- "Die Nederlandse tradities kunnen ook veranderen. Dan moet je weer kijken naar de identiteit van Nederland die verandert steeds. Als je daar geen antwoord op hebt dan kan je nooit integreren."
- "Je bent geen homofob, je accepteert zoals ze zijn. Als iemand dan zegt: vieze homo. Dan denk ik: je bent echt niet geïntegreerd."
- "Ja terwijl ze het in Nederland zelf ook niet allemaal accepteren (...) nog steeds mijn vraag wat zijn de normen en waarden die gelden voor iedereen?"
- "Ik heb wel respect voor de feestjes van de Nederlanders. Het betekent niet dat ik dan verplicht ben om mee te doen met Pasen. En zij zijn niet verplicht om mee te doen met onze feestjes. Respect voor elkaar hebben is belangrijk."

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- "Als je opeens klompen gaat dragen ben je niet opeens geïntegreerd."
- "Bepaalde tradities wel. Ik hoorde Wilders, ik vind het leuk om naar hem te luisteren. Hij jukt niet (...) Hij had het er toen over dat ieder Nederlands kind het volkslied moet kennen. Waarom niet?"
- "Nee, je hoeft niet (...) Je moet er respect voor hebben, maar je hoeft niet per se mee te doen."
- "Ik vind als je naar Nederland komt moet je je houden aan die normen en waarden."
- "Als je de normen en waarden na leeft van het land (...) bijvoorbeeld dat je inderdaad respect hebt voor elkaar."
- "Bijvoorbeeld vrouwenbesnijdenis is niet de normen en waarden die ik ken. Als ik hoor dit gaat gebeuren bij een 5-jarig meisje. Dat vind ik niet normaal."

Meerdere keren wordt genoemd dat integratie van beide kanten mag komen. Deelnemers geven aan dat mensen met een Nederlandse achtergrond vaak alleen benoemen dat 'buitenlanders' moeten integreren, terwijl ze zich niet realiseren dat ze zelf ook moeite kunnen doen om nieuwkomers welkom te heten. Een van de deelnemers met een Surinaamse migratieachtergrond zegt hierover bijvoorbeeld: *"Integratie mag ook van twee kanten komen. Dat je open staat om te leren van een ander en als je daar maar respect voor hebt. Dat vind ik wel het belangrijkste. Dan zou je makkelijk samen kunnen leven met elkaar."*

Op de vraag of deelnemers zelf geïntegreerd zijn, luidt het antwoord van vrijwel alle deelnemers: ja. Ze zijn hier geboren en spreken de taal. Een enkeling vindt het ook een belachelijke vraag. Waaruit zou blijken dat hij niet is geïntegreerd? Anderen vinden deze vraag lastig te beantwoorden. Wie bepaalt of je wel of niet goed bent geïntegreerd?

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ik vind het een belachelijke vraag. Ik ben hier geboren. Waarom zou ik dat niet zijn? Is er iets waaruit blijkt? Ik vind het een rare vraag."*
- *"Maar als je hier bent geboren dan ga je gewoon mee in het systeem. Je groeit op met sinterklaasliedjes, en niet met liedjes uit Marokko."*
- *"Ik studeer hier. Mijn normen en waarden ken ik, cultuur. Ik weet niet wanneer ik wel of niet geïntegreerd ben in de ogen van wie ja wie eigenlijk?"*
- *"Ik ben hier geboren dus je denkt: dat spreekt voor zich. Maar een ander denkt: je draagt een hoofddoek dus je bent niet geïntegreerd."*
- *"Ik ben een Nederlander klaar."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Ja ik voel me wel geïntegreerd. Ik kom uit Aruba, je praat al Nederlands en je gaat al verder."*
- *"Wij mochten geen Surinaams thuis praten, op straat met je vriendjes, thuis was het gewoon ja ma, maar geen fawaka, dan zag je sterretjes (...) Als de koningin in Suriname kwam, dan kenden ze alle coupletten van het Nederlandse volkslied. Je kan Willem vragen, die kent ze niet."*
- *"Als ik op vakantie ben, merk ik dat ik normen en waarden heb die Nederlandse zijn. Maar als ik hier ben denk ik: ik ben best wel Surinaams."*
- *"Ik vind van wel."*

De deelnemers met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond zeggen vaak dat hun ouders niet goed zijn geïntegreerd. Ze spreken de taal niet goed. Bij deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond is dat anders. Hun ouders spreken de taal wel. Toch zeggen enkelen dat hun ouders niet goed zijn geïntegreerd. Ze hebben de normen en waarden van Suriname c.q. de Nederlandse Antillen meegenomen.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Voor mijn vader is het misschien een goede vraag, een ander verhaal. Hij is hiernaartoe gekomen."*
- *"Mijn moeder heeft gewerkt hier, beheerst voor 50 procent de Nederlandse taal."*
- *Mijn vader is gepensioneerd geldt voor hem wel, hij is 75. Mijn moeder spreekt de taal heel slecht. Maar toen was het heel normaal om thuis te blijven."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Mijn vader is ook hartstikke goed geïntegreerd."*
- *"Ik heb een Antilliaanse vader, veel discriminatie meegemaakt. Erg negatief over Nederlandse samenleving. Altijd heel moeilijk gevonden, met werk, in de buurt."*
- *"Ja, ik denk alleen wel minder dan wij die geboren zijn. Hun zijn echt van de generatie van dat heb ik meegekregen en dat ga ik ook niet aanpassen."*

Wie moet er integreren?

Als gevraagd wordt welke groepen moeten integreren, dan denkt men vaak pas aan nieuwkomers en vluchtelingen: mensen die onlangs naar Nederland zijn gekomen. Ook expats worden vaak genoemd. Bij deze groep is er sprake van enige irritatie. Het is een groep die eigenlijk niet is geïntegreerd, maar daar ook niet op wordt aangekeken door de Nederlandse samenleving. Enkele deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond denken ook aan moslims.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- "Mensen die naar Nederland komen."
- "Nieuwkomers, vluchtelingen, asielzoekers, expats. Expats spreken leren geen Nederlands."
- "Ook de expats. Waarom anders doen? Die spreken Engels, maar wij spreken Nederlands. Waarom hebben zij dan een uitzondering?"
- "Als ze nodig zijn in de ICT dan noem je ze opeens expats en geen migranten meer. Als ze vervelend zijn zijn het oost blokkers die de boel komen verzieken."
- "Vluchtelingen worden anders benaderd, dan migranten van de 1e en 2e generatie (..) Vluchtelingen wordt naar gekeken: die gaat toch terug naar hun eigen land. De status is anders."
- "Iedereen die er anders uit ziet (...) Als je er net even niet bij hoort, je lijkt wel een soort vreemdeling."
- "Ik denk aan moslims."

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- "Nieuwkomers. Iedereen die hier komt en wil blijven zal moeten integreren."
- "Mensen die van buiten Nederland naar ons land komen. Nieuwkomers."
- "Syriërs, weet ik het, iedereen met een andere herkomst."
- "Expats integreren eigenlijk niet."
- "Wat ik om mij heen zie: een groep vluchtelingjongeren die krijgen bij ons zwemles en die hebben hulp. Die doen het echt fantastisch."
- "Ik denk eerst aan de gastarbeiders. Dat zijn nu de polen zijn de nieuwe gastarbeiders. Die hier willen wonen."
- "Je hebt ook wel een groepje die hier al is en nog niet helemaal geïntegreerd is. Dat heb je ook. Ook mensen die eigen kring op zoeken. Eigen taal spreken en eigenlijk weigeren om te integreren."

3.4 Hoe gaat het met integratie?

Vervolgens is de deelnemers gevraagd om voor zichzelf op te schrijven wat er volgens hen goed en minder goed gaat bij de integratie van de eerste en tweede generatie migranten die al langer in Nederland wonen.

Wat gaat goed?

Bij alle groepen maken de deelnemers in hun antwoorden (en de toelichting hierop) vaak een onderscheid tussen de eerste- en tweedegeneratie migranten. De integratie van de tweede generatie is beter dan die van hun ouders. De tweede generatie is beter opgeleid, spreekt de taal beter, heeft beter betaald werk en doet meer mee met de samenleving. Hierbij wordt ook benadrukt dat de eerste generatie ontzettend hard heeft gewerkt en er alles voor heeft gedaan om de tweede generatie deze goede kansen te geven. De eerste generatie was meer volgzaam en heeft zonder klagen hard gewerkt, waardoor de tweede generatie meer mogelijkheden heeft gekregen. Op dit gebied zijn er weinig verschillen tussen deelnemers met een Turkse/Marokkaanse migratieachtergrond en deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse achtergrond. Verder wordt in beide groepen gesignaleerd dat er de afgelopen jaren veel aandacht is geweest voor integratie, hetgeen ook een positieve uitwerking heeft gehad. Zo zegt een deelnemer met een Antilliaanse migratieachtergrond: *"Pluspunt is dat er meer aandacht is voor integratie waardoor het level van integratie wel beter is geworden dan in de tijd dat mijn ouders hiernaartoe kwamen."* Een deelnemer met een Turkse migratieachtergrond zegt: *"Er is een betere vertegenwoordiging in werk, zoals politie en gemeente. Dat het niet volledig wit is. De bankenwereld is nog steeds erg wit, maar buiten daar wel."* Hieronder de letterlijke antwoorden van alle deelnemers op de vraag wat er goed gaat bij de integratie van de eerste- en tweedegeneratie migranten.

3 | Wat gaat goed met integratie volgens groepen met deelnemers met een Turkse/ Marokkaanse migratieachtergrond

Lageropgeleid	Hogeropgeleid	Mix van opleiding
<ul style="list-style-type: none"> - Studeren gaat goed, werkgelegenheid, meedraaien met de samenleving - Taal, samenleving, scholing/school - Samenleven, thuis voelen, regels (wet), geloof (feesten) - De taal, werkgelegenheid, tradities leren, respecteren - Zien dat er mee moet gedaan worden, komen uit hun schulp, geven hun kinderen steeds meer ruimte om mee te doen in Ned. Cultuur (1e gen.) - 2e generatie helpt nu de 1e generaties 	<ul style="list-style-type: none"> - 1e generatie: respect, meegaand, behulpzaam. 2e generatie: mondig/brutaal, beter vertegenwoordigd, verschillende groepen in beroepen - 1e: werkten hard, tekorten werden aangevuld met respect. 2e: kunnen beter voor zichzelf opkomen, opleidingen beter etc. - 2e gen: werkt/gestudeerd - Werkgelegenheid - Meer kennis over geloofsovertuigingen en culturen, ook door besturen van scholen worden soortgelijke uitjes gepland, gemixte werkvloer - Meer mensen met een migratieachtergrond doen mee, werken op verschillende plaatsen tot op zekere hoogte op verschillende niveaus - 1e gen. Te laat voor verandering, 2e gen. 2 groepen, identiteit 	<ul style="list-style-type: none"> - 2e gen. Beheerst de taal goed, de mensen gaan goed om met elkaar, werkgelegenheid - Opleiding, taal - / - Arbeid, de eerste generatie heeft zich kapotgewerkt om de tweede en derde eerste: ze hebben hier gestudeerd en een baan en kinderen hebben het overgenomen, generatie een toekomst te bieden - Arbeid - Onderdeel van de maatschappij-> zichtbaar in alle beroepsgroepen. Is de integratie gelukt? - Ze worden nu pas betrokken, veel te laat

4 | Wat gaat goed met integratie - groepen met deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse migratieachtergrond

Lageropgeleid	Hogeropgeleid	Mix van opleiding
<ul style="list-style-type: none"> - Dat ze toch kansen krijgen aangeboden om mee te doen - Sommige normen en waarden, Nederlandse gebruiken, tradities - 1e generatie hebben meer houvast aan hun cultuur - Overgrote deel van 1e gen. Heeft een goede 2e generatie voortgebracht - Meer mogelijkheden op de arbeidsmarkt (zzp'ers) - Doen mee met de samenleving (2e gen.) - / - 2e gen. Spreekt de taal goed, 1e en 2e generatie doen mee met de samenleving en de integratie voornamelijk de 2e, scholing, 2e gen. Geeft de gelegenheid/vrijheid aan de kinderen 	<ul style="list-style-type: none"> - Iedereen kan naar school, veel kansen voor iedereen, goede opleiding, economie gaat voorspoedig, veel werk, - Spreken de taal, doen mee met de meeste tradities, krijgen kansen - Aanpassen van bepaalde migrantengroepen, vooruitgang en ontwikkeling - Meedoen met samenleving, migranten onderling begrip groter - Taal spreken, meedoen met maatschappij, Nl. normen en waarden - Betere kansen op de arbeidsmarkt/carière ladder, mondiger, zien minder obstakels, muziekverbroedering, nieuwe invloeden worden overgenomen in jongerenland 1e gen. Alles over voor goede toekomst kinderen, 2e gen. Hoger opgeleid, spreken de taal, betere functies 	<ul style="list-style-type: none"> - Eigen familie helemaal goed: werken en beheersen de taal - Veel culturen is goed - Samenleving - / - Meer aandacht, betere integratie - /

Wat gaat minder goed?

Deelnemers staan langer stil bij de vraag wat minder goed gaat bij de integratie van de eerste en tweede generatie migranten die al langer in Nederland wonen. Op het eerste oog lijken de verschillende groepen dezelfde minder goede aspecten te benoemen. In vrijwel alle groepen noteren deelnemers dat de eerste generatie migranten een taalachterstand heeft. Ze spreken na al die jaren in Nederland de taal nog niet goed. Na een toelichting van de antwoorden blijkt dat deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond over hun eigen ouders spreken, terwijl deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond deze taalachterstand niet bij hun ouders signaleren maar bij migranten uit Marokko en Turkije. In Suriname en op de Nederlandse Antillen sprak de eerste generatie migranten al Nederlands. Een

weergave van de discussie in een van de groepen met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond:

- D4: *“Eerste generatie waarvan niet iedereen Nederlands sprak, gewoon in het algemeen. Iedereen die de taal niet beheerst. Sommigen willen het ook niet.”*
- D4: *“Ik zeg je eerlijk geen enkele Surinamer die geen Nederlands kan. Soms een beetje woorden omdraaien.”*
- (...)
- D3: *“Ik heb mezelf ook in m’n verleden betrappt en dat ik een vrouw met een hoofddoek zag en dat ik dacht: oh die kan geen Nederlands. Stigmatiserend beeld.”*
- D2: *“De Nederlandse taal, meer bij de Marokkanen en Turken (...).”*
- D4: *“Ze willen gewoon niet. Sommige Turkse mensen wonen hier 32 jaar en ze willen niet.”*

Verder wordt door enkele deelnemers met een Turkse/Marokkaanse migratieachtergrond gezegd dat de tweede generatie zich minder respectvol gedraagt. Ze zijn mondiger en brutaler dan de eerste generatie migranten en sommigen zetten zich af tegen de Nederlandse samenleving. Dit horen we minder sterk terug in de gesprekken met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond. In beide groepen noemen enkele deelnemers dat er sprake is van (arbeidsmarkt)discriminatie.

Hieronder een opsomming van alle genoemde aspecten:

3 | Wat gaat minder goed met integratie volgens groepen met deelnemers met een Turkse/Marokkaanse achtergrond

Lageropgeleid	Hogeropgeleid	Mix van opleiding
<ul style="list-style-type: none"> - Eerste generatie taal - Discrimineren een beetje, taal (1e generatie), werk - Mensen die zich hier niet thuis voelen, sommige dan, - / - Te lang vasthouden aan ouderwetse gebruiken, kinderen krijgen gebruiken opgelegd (verleden) - Ze zijn een beetje vergeten (1e gen) 	<ul style="list-style-type: none"> - Taalachterstand, acceptatie - Niet bereid zijn om regels op te volgen wanneer dit met geloof te maken heeft.. neem bij Islamitisch land “geloofsovertuiging”, vergeet niet dat je in NL leeft, alles gooien op vrijheid van meningsuiting, er wordt neergekeken op iemand door etnische achtergrond en positieve verbazing, jongeren onderling en sommige ouderen met ontmoedigende opmerkingen waardoor het idee van of discriminatie zelf in stand blijft - 1e generatie: spreken de taal bijna niet, minder acceptatie. 2e gen. Mondig/brutaal, meer racisme, minder acceptatie - 1e: taalachterstand, gericht op terugkeer naar land van herkomst, groepsvorming, konden niet voor zichzelf opkomen. 2e: minder respect - 1e gen.: veel die ik ken beheersen de taal absoluut niet) en hebben diploma - Polariseratie, scholen 	<ul style="list-style-type: none"> - Acceptatie, tegenreactie - / - / - / - Niet iedereen kent de taal (1e gen.) - Taal, opvoeding - / - De taal, voorzieningen, opvoeding en criminaliteit

Lageropgeleid	Hogeropgeleid	Mix van opleiding
<ul style="list-style-type: none"> - Dat er veel mensen in bepaalde buurten werden gezet - Ned. Taal voor sommige groepen, 1e gen. Praat geen Nederlands en 2e gen. Regelt alles voor 1e - Nederlandse taal matig, aan de regels houden - Nederlandse nationaliteit voelen en erkennen - Wordt minder goed bekeken welke kwaliteiten iemand met een migratieachtergrond heeft, A'dam: 1e gen. Wel een huis, 2e gen. Buiten (families worden gescheiden) - Niet iedereen spreekt Nederlands 1e gen. - Normen en waarden meegeven - 1e genr. Taal, werkgelegenheid, vasthouden aan de cultuur 	<ul style="list-style-type: none"> - Etnisch profileren, discriminatie op de werkvloer, discriminatie bij sollicitatiegesprekken - Worden nog steeds gediscrimineerd, worden nog steeds als allochtoon gezien - Opstand van bepaalde migrantengroepen, onbegrip, steeds verder van elkaar, integratie het woord wordt misplaatst gebruikt, versmelting taal - Taal van sommigen, kleur blijft kleur - 1e gen. Kreeg minder snel baanmogelijkheden, integratie, 2e gen. Nationalisme voor thuisland - Doorontwikkelen tot op sleutelposities - Negatieve kijk ondanks progressie, weinig empathie 	<ul style="list-style-type: none"> - / - Gastarbeiders -> taal, 2e gen. Taalachterstand - Taalgebrek af en toe, respect voor elkaar - 1e en 2e migranten uit Afrika, Azië die spraken geen woord Nederlands en nog steeds niet - Te veel er bovenop zitten, zit een mening aan vast

Wanneer we vervolgens doorpraten over wat er minder goed gaat met integratie wordt in vrijwel alle groepen benoemd dat er sprake is van segregatie. Migranten zijn in dezelfde wijken gaan wonen (of geplaatst) en hebben hierdoor minder contact met mensen met een Nederlandse achtergrond. Het was daardoor ook moeilijker om te integreren. In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Waar ik voorheen ouders met Nederlanders zag converseren zie ik nu toch zwarte buurten. Ik ben opgegroeid in Slotervaart, en dat is een soort nieuwe Bijlmer geworden. Het is geen gemengde wijk meer en denk daardoor dat ook de acceptatie minder wordt en daardoor meer in het oog springt.”*
- *“Je hebt soms Nederlanders die alleen maar blanke vrienden hebben. Dat vind ik toch apart in een stad als Amsterdam. Maar hetzelfde geldt als een Marokkaan alleen Marokkaanse vrienden heeft.”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“De Bijlmer, Hoogvliet Rotterdam, waar het fout is gegaan en ze echt alle nieuwkomers hebben samen gestopt. Alle Antillianen bij elkaar en Surinamers (...) waar ze echt met de witte Nederlanders moesten verbinden, dat gebeurde niet.”*
- *“Veel groepen (...) bij elkaar gestopt. Dan wordt het ook moeilijk. Volgens mij is dat altijd al. Er zijn wel wijken met veel Antillianen, ik kom uit Rotterdam, die wijken heb je wel.”*
- *“In het verleden te veel mensen bij elkaar van dezelfde groepen. Ik ben in Oost opgegroeid, toen de buurt weer een beetje blank werd vond ik dat wel fijn eerlijk gezegd. De mix.”*

Ook wordt zowel in de gesprekken met deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse achtergrond als in de gesprekken met deelnemers met een Turkse/Marokkaanse achtergrond genoemd dat (arbeidsmarkt)discriminatie een van de minder goede aspecten is van integratie en een aspect waarmee ze zelf ervaring hebben.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Je wordt nog steeds gediscrimineerd. Je hoort het en je ziet, zoals de boerka regeling, want iedereen is vrij om te doen wat die wil.”*
- *“En de acceptatie is minder geworden. Er wordt vijandiger gekeken.”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“Discriminatie op de werkvloer en bij sollicitatiegesprekken. Ik denk dat dat blijft.”*
- *“Er wordt nog steeds etnisch geprofileerd. Mijn vader dan, dat hij echt zijn auto aan de kant moet zetten.”*

Een ander aspect dat volgens de deelnemers niet goed gaat op het gebied van integratie is dat enkele tweede- en derde generatie jongeren zich afkeren van de maatschappij. Ze kiezen voor de criminaliteit. Hierbij wordt vooral gewezen naar jongeren met een Marokkaanse migratieachtergrond. Een weergave uit de groepsdiscussie met Marokkaanse/Turkse Nederlanders:

D6. *“Ja, ik kan wel iets zeggen. Maar ik denk dat ik dan een bom laat ontploffen. Heel veel jongeren zijn ontspoord. Slechte opvoeding. Dan heb ik het over de mocro maffia in Amsterdam. Mijn man is zorgmedewerker bij een detentiecentrum. Hij zegt: merendeels zit het vol met buitenlanders. Dan is er iets niet goed gegaan in die opvoeding.”*

M: Laat ze nu een bom vallen?

D2. *“Ik denk dat ze wel gelijk heeft. Je kan ‘t niet ontkennen, iedereen ziet het wel. Het is niet echt alleen buitenlanders, ook veel Nederlanders. Maar ik zie ook heel veel, die jeugd van tegenwoordig, die de weg kwijt zijn.”*

D3. *“Het ligt niet alleen aan de opvoeding. Ook aan de mensen waar je mee omgaat. Ik ken een paar mensen waarvan ik weet dat ze hele fatsoenlijke ouders hebben en die zoon gaat met een paar slechte jongens om die criminaliteit als pad hebben gekozen.”*

D6. *“Ja ik merk dat. Maar het is niet zo dat de Nederlandse jongeren heel braaf zijn.”*

Ook in de andere groepsdiscussie met deelnemers met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond wordt geconstateerd dat enkele jongeren de verkeerde kant opgaan. Ze kiezen voor criminaliteit of ze radicaliseren. Dit horen we niet terug in de gesprekken over jongeren met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond. Echter constateren enkele deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond wel dat sommige Marokkaanse Nederlanders het criminele pad op gaan.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Je ziet een groep die het heel goed doet, geslaagd in het leven staat. En een groep die de criminaliteit op gaat en niet zijn draai kan vinden en alleen maar wegvallt en niet meer terug kan komen.”*
- *“Die blijft in de negatieve spiraal. Komt er niet uit.”*
- *“Veel jongeren zitten met een identiteitscrisis, waar horen we nou bij? Het fenomeen jihadisten, radicalisering, dan denk ik: waar komt dat door? Dat hadden we eerst helemaal niet. Hoe kunnen ze zo beïnvloed worden om ergens naar een heilig land te gaan om te strijden?”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“Marokkanen zijn nu wel heel erg de aandacht aan het trekken. Als je opsporing verzocht kijkt is het gewoon 80%.”*
- *“Het valt me op dat de ouders niet helemaal doorhebben wat hun kinderen doen. Ik weet niet precies waar het aan ligt. Zit een soort gat tussen.”*
- *“Ik denk dat Surinamers en Antillianen eerst in de spotlight stonden, maar nu zijn het de Turken en vluchtelingen die vooral in het nieuws komen.”*

Wat kunnen we hieraan doen?

Wanneer we vragen hoe we deze problemen op het gebied van integratie kunnen oplossen wordt onder meer gewezen naar de overheid. De overheid heeft bijvoorbeeld een rol bij de aanpak van criminele jongeren. Een van de deelnemers met een Marokkaanse migratieachtergrond hierover: *“Politiek. Criminaliteit, met name in Amsterdam, is een groot issue. Maar de oorzaak is aan te pakken. Waarom voelen deze jongeren zich niet geaccepteerd, wat is er misgegaan, waarom voelen zij zich niet onderdeel van de maatschappij? Ik denk wel dat de politiek daar wat aan moet doen.”* Ook heeft de overheid een rol bij de aanpak van (arbeidsmarkt)discriminatie volgens verschillende deelnemers.

Wanneer wordt gevraagd wat de rol is van degene met een migratieachtergrond wordt in vrijwel alle groepen genoemd dat het ook ligt aan de opvoeding. Wat geef je je kinderen mee? Enkele deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond benoemen dat mensen niet in een slachtofferrol moeten kruipen. Je moet laten zien wat je wel kan.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Het begin bij het gezin. Je moet niet afhankelijk zijn van de gemeente, wat leer je nou kinderen? Je moet kinderen zelfwaarde geven (...) Ik denk dat ouders niet vaak die opvoeding meegeven: wat wil je worden? Wat zijn je dromen?"*
- *"Ik vind het heel moeilijk. Voor de criminaliteit, wat moet de politiek doen? Ik vind: de ouders zijn verantwoordelijk voor hun kind."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Is ook opvoeding, als ik kijk naar op wie ik invloed heb, dan zijn het mijn kinderen."*
- *"Geen slachtofferrol."*
- *"Laten zien dat je het wel kan."*

Verskillende deelnemers met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond zijn van mening dat mensen met een Nederlandse achtergrond ook meer hun best moeten doen om migranten te laten integreren: ze mogen meer interesse tonen. Integratie komt van twee kanten. Dit horen we minder sterk terug in de gesprekken met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ik vind dat iedereen echt z'n best doen om contact te maken maar het is teleurstelling op teleurstelling. Ik vind dat autochtonen te weinig moeite doen."*
- *"Ze kunnen wat interesse tonen. 'Kun je dan niet eten tijdens Ramadan?' Ja, waar heb je dan gezeten?"*
- *"Misschien moeten zij [autochtonen] gaan nadenken, want wij staan open."*
- *"Er zijn wel werkgevers die bewust Marokkaanse jongeren geen werk of stageplek geven. Dan komen ze in de spiraal van negativiteit terecht. Het biedt al een basis en als je daar niet aan toe komt. Wat moet je dan doen?"*

Wanneer we vragen in hoeverre de integratie van de eerste generatie is mislukt, blijkt dat veel deelnemers met een Antilliaanse of Surinaamse migratieachtergrond dit niet op zichzelf betrekken. Ze geven aan dat hun ouders zijn geboren in een land waar Nederlands werd gesproken, waardoor ze al Nederlands spraken toen ze nog niet in Nederland woonden. Een weergave uit de groepsdiscussie met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond.

D8. *"Nu zijn we er wel meer mee bezig, meer begeleiding nu. Dus in die zin was het misschien toen meer mislukt. Misschien wel bij Turkse of Marokkaanse mensen. Dan krijg je hele andere verhalen. Zij hebben daar mee te maken gehad."*

M: Als ik dat zeg, betrek je dat op jezelf?

D6. *"Ja ik wel."*

D8. *"Nee ik niet."*

D3. *"Ik denk dat je het beter moet definiëren wat het is."*

M: Eerste generatie is iemand die niet in Nederland is geboren, tweede generatie is dat je tenminste een ouder hebt die niet in Nederland is geboren.

D3. *"Maar dan klopt het ook weer niet met Surinamers en Antilianen (...) Wij zijn Nederlanders, mijn ouders zijn onder de Nederlandse vlag geboren, mijn broer is onder de Nederlandse vlag geboren. De Arubanen ook."*

D8. *"Ja dat inderdaad."*

- D3. *“Voor die twee groepen is het eigenlijk niet echt eerste of tweede generatie.”*
D8. *“Daarom meer voor Marokkaanse of Turkse mensen. Nee ik betrek ‘t niet op mezelf.”*

Ondanks dat ze deze vraag niet op zichzelf betrekken vinden meerdere deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse migratieachtergrond dat deze conclusie te scherp is. Het is in hun ogen niet rechtvaardig om de integratie als mislukt te beschouwen, omdat het destijds ook niet de bedoeling was om gastarbeiders te laten integreren. Een van hen zegt bijvoorbeeld: *“Ik vind het eigenlijk oneerlijk om te zeggen dat integratie is mislukt. Dat werd toen niet verwacht, want er werd gezegd dat ze terug zouden gaan. Dan is het niet eerlijk. Bij de eerste en tweede generatie lag de nadruk daar niet op. Van de gastarbeiders bedoel ik: de Turken en Marokkanen.”* Deze vraag is niet expliciet voorgelegd aan de deelnemers met een Marokkaanse/Turkse migratieachtergrond.

Wie past zich aan wie aan?

We leggen de deelnemers twee stellingen voor:

- Stelling 1: Mensen met een migratieachtergrond moeten zich aanpassen aan de meerderheidsgroep in een land.
- Stelling 2: Sommige mensen zeggen dat de Nederlandse samenleving zo divers wordt dat je eigenlijk niet meer kunt spreken over integratie. Want waarin moet je integreren als er geen duidelijke meerderheidsgroep is?

Over het algemeen geldt dat in alle groepen de meesten het eens zijn met de eerste stelling. Nieuwkomers dienen zich aan te passen aan de meerderheidsgroep. We merken een iets meer stellige houding bij de groepsdiscussies met deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond. Ze benoemen bijvoorbeeld dat we Westerse waarden hebben en dat mensen zich moeten aanpassen. In beide groepen zijn er enkelen die vinden dat Nederland te divers is dat je eigenlijk niet meer kunt spreken over integratie. Door sommigen wordt hier tegenin gebracht dat dit niet voor heel Nederland geldt, maar alleen voor bepaalde delen/wijken in grote steden van Nederland.

In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Maar er zijn altijd meer Nederlanders.”*
- *“Maxima zei: integratie bestaat niet, Nederland is divers. Toen ging iedereen over haar heen, want we hebben een identiteit.”*
- *“Ja de bevolking is zo divers, je kan er niet eens meer over spreken. Waarin moet je dan integreren?”*
- *“Het is in bepaalde wijken, daar woont best wel veel multicultureels bij elkaar. Eerste generaties zijn ouders, jurken, hoofddoeken, dat kan afstotend overkomen. Jullie doen niet meer mee, gaan alleen naar de moskee en terug naar huis.”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“Mee eens dat mensen met migratieachtergrond zich moeten aanpassen aan de meerderheidsgroep in het land.”*
- *“We zijn Westers met Westerse waarden.”*
- *“Als ik verhuis naar Suriname ga ik ook niet zeggen: winkels open tussen 1 en 4. Nee dan ga ik ook siesta houden.”*
- *“Kom je in Groningen, moet je je daar aanpassen, Rotterdam is ook aanpassen.”*
- *“Nederland is heel divers, er is ook niet echt één bepaalde cultuur. Nederland is heel ver in de geschiedenis ook alleen maar een verzameling van alle andere culturen.”*

3.5 Polarisatie en verbinding

Wanneer we vragen hoe het samenleven in de multiculturele samenleving gaat geven de meesten aan dat het best goed gaat. In vrijwel alle groepsdiscussies geven ze aan dat het wel afhangt van de stad, het stadsdeel of de wijk waarin je woont. In bepaalde buurten wonen mensen met verschillende culturele achtergronden door elkaar, terwijl in andere delen van Nederland dit niet het geval is. In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ik vind best wel goed, met name de niet Westerse allochtonen kunnen het goed met elkaar vinden."*
- *"Ik vind dat de overheid ook een rol heeft. Je houdt het ook in stand. Waarom wonen in de Bijlmer alleen maar Surinamers?"*
- *"Ik denk als je kijkt naar alle allochtonen bij elkaar wonen (...) ja die zijn gecreëerd vanuit de witte Nederlander. Ze zeggen ik sta open voor, het wordt te veel nu, dan gaan ze naar een buitenwijk toe. Mensen worden achtergelaten, economie en geld. Bepaalde problemen worden vanuit de samenleving gecreëerd."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Over het algemeen goed."*
- *"Ligt er aan waar je woont. Toen ik in Rotterdam woonde was het heel normaal en toen ging ik naar 't Gooi, ik merk dat ik beter mijn best wilde doen om te laten zien dat ik een goed persoon ben. Slaat nergens op, maar het gebeurt wel."*
- *"In Amsterdam is diversiteit standaard."*
- *"Almere ook hoor. Almere Buiten, ben je eigenlijk in de wereld. In Almere Haven ben je in een boerendorp. In Almere stad ben je multicultureel. Dus ook nog per stadsdeel."*

De meeste deelnemers zeggen zich verbonden te voelen met Nederland. We zien hierin geen verschillen tussen deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse migratieachtergrond en deelnemers met een Turkse/Marokkaanse migratieachtergrond. Men is geboren in Nederland, voelt zich Nederlander en/of heeft heimwee naar Nederland als ze op vakantie zijn. Enkelen geven aan enigszins te twifelen. Wanneer ze in het geboorteland van hun ouders zijn worden ze aanzien voor Nederlanders, maar in Nederland beschouwen sommigen mensen hen als buitenlanders. Zo voelen ze zich met beide landen niet helemaal verbonden.

In eigen woorden:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *"Ik vind die vraag eigenlijk heel vreemd. Ik voel me gewoon Nederlands."*
- *"Als ik op vakantie ben geweest, dan ben ik in Nederland weer thuis."*
- *"Als ik ergens op vakantie ben, en ik krijg heimwee. Dan ben ik toch verbonden met dit land?"*
- *"Ik voel mij hier meer thuis dan in Marokko. Maar soms twijfel ik. In Marokko zien ze meteen waar je vandaan komt en mijn Marokkaans is ook niet al te best (...) Maar hier is het ook weer zo dat mensen je aankijken en op een bepaalde manier tegen je praten. Lukt het een beetje? En hoe gaat het op school? Heel duidelijk articulerend spreken."*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *"Nederland is mijn land."*
- *"Meer verbonden met Amsterdam, dan met Nederland."*
- *"Ik ga nergens. Ik ben hier geboren, hier ben ik opgegroeid."*
- *"Ik ben een keer in Suriname geweest en als je daar bent ben je echt de Nederlander. En als ik daar ben mis ik de manier hoe het hier gaat."*
- *"Ik zeg altijd dat een Nederlander mij nooit zal zien als een Nederlander. Daarom voel ik me niet zo, omdat ik denk dat ik nooit die titel zal krijgen van Nederlander."*

Ook hebben we gepolst met wie de deelnemers omgaan: wat is de (migratie)achtergrond van hun vrienden en kennissen? Daaruit blijkt dat zowel bij deelnemers met een Marokkaanse/Turkse achtergrond als bij deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse achtergrond een groot deel een gemengde vriendengroep heeft en ook wel met mensen omgaat met een Nederlandse achtergrond (maar vaak wel minder). In beide groepen zijn er enkele deelnemers

die aangeven dat hun vriendengroep voornamelijk bestaat uit mensen die dezelfde migratieachtergrond hebben als zij zelf.

Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond:

- "Vriendengroep gemixt."
- "Ja heel erg gemixt. Ik heb heel veel Nederlandse vrienden, ook paar Marokkaanse."
- "Een hele regenboog."
- "Ook heel divers, waar ze vandaan komen. Mijn kennissengroep bestaat wel uit een grote groep Marokkanen. Ik heb oud-collega's, Surinaamse en Nederlandse achtergrond. De burens zijn vrienden."
- "Ik zoek onbewust eerder contact met mensen die gemeenschappelijke dingen kan vinden. Ja zelfde achtergrond."
- "Ik ben laatst naar een Nederlands elftal wedstrijd geweest met een witte Nederlander. Doe ik af en toe wel eens, maar heb toch wel meer Turkse vrienden."

Surinaamse en Antilliaanse migratieachtergrond:

- "Ik heb twee Nederlandse vrienden. De rest is gemixt."
- "Ook wel gemengd. Ja iedereen is andere afkomst. Van alles. Nee geen autochtone Nederlanders"
- "Alles: van Molukker tot Algerijn tot Nederlander."
- "Ja complete mix. Collega's Nederlanders. Maar vrienden, misschien één."
- "Vriendinnen buiten mijn familie zijn eigenlijk niet Surinaams. Ze zijn blank of Indonesisch."
- "Ook mix. Ik denk dat Surinaamse en Antilliaanse mensen veel mixen. We betrekken ook iedereen erbij. We gaan ook niet raar kijken als er iemand anders van andere cultuur is."

Conflicten of spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen

Ook hebben we gevraagd of de deelnemers van mening zijn dat er conflicten of spanningen zijn tussen verschillende bevolkingsgroepen in Nederland. Over het algemeen vindt men de term conflict te scherp. Er zijn wel meningsverschillen en soms ook spanningen, maar conflicten zijn er niet of nauwelijks. Met uitzondering van de discussie rondom zwarte piet die door enkele deelnemers wordt aangestipt (zowel deelnemers van Surinaamse/Antilliaanse afkomst als deelnemers met een Turkse/Marokkaanse achtergrond). In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- "Meer meningsverschillen. Dat woord conflict, het kan wel. Maar ik denk wel meer meningsverschillen."
- "Ik heb dat gevoel niet."
- "Ik ondervind het helemaal niet."
- "Niet specifiek conflict tussen bepaalde bevolkingsgroepen."
- "Is dat er dan? Het gaat weer komen denk ik. Het hele sinterklaas en zwarte piet verhaal. Dat ontstaat meer vanuit de Surinaamse mensen, donkere mensen."
- "Beiden eigenlijk, wrijven en spanningen. Dat blijkt uit mijn omgeving, aan het werk, in de supermarkt. Mensen die vijandig reageren."
- "Je ziet het niet, maar die zijn er wel."

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- "December komt er weer aan, verhaaltje komt weer aan (...) Soms zie je bepaalde berichten dat je denkt van ik wil niet meedoen met de discussie. Dan zie je wel die spanning deze periode."
- "Mijn jongste gaat naar de basisschool (...) Veel Turken en Marokkanen zitten erop. Ze hebben ook een regel: op school praat je Nederlands. Ik vind die regel heel goed want ik vind het ook jammer als ik dingen niet mee krijg. Maar het zorgt voor veel spanningen en gedoe en onbegrip. Van ik begrijp jou niet en jij mij niet. Dit zorgt voor spanningen."
- "Ja op sociale media natuurlijk. Je hoeft maar RTL-nieuws te bekijken en je ziet Nederlanders tegen andere bevolkingsgroepen naar elkaar roepen"

Die spanning wordt meer gevoeld door deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond. Ze geven aan dat ze het gevoel hebben dat zij ter verantwoording worden geroepen als er terroristische aanslagen worden gepleegd. Dat zijn momenten dat er een spanning in de lucht hangt. Dit heeft volgens hen te maken met hun islamitische achtergrond. Vrouwen met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond zeggen bijvoorbeeld te worden aangesproken op het dragen van een hoofddoek. Ook benoemen ze dat de media hierin een rol spelen. Door te benoemen dat de dader een Marokkaanse achtergrond had. Bij deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond horen we dit niet terugkomen in de gesprekken.

Een weergave van de discussie met deelnemers met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond:

- D2: *“Ik voel het, op de voetbal, op de markt. Het is niet concreet, maar je voelt het. Toch op een bepaalde manier verantwoordelijk wordt gehouden voor de daden waar je niks mee te maken hebt. Kun je nog zo geïntegreerd zijn. Het is nu voldoende in Nederland als je iets geks wil doen dan zeg je: Allah o akbar. En dat is genoeg. Ik ben dan ook verbaasd, waarom doet me dit wat?”*
- D7: *“Ik heb wel voor en na 11 september, dat is wel veranderd. Dat als er iets gebeurt voel ik me verantwoordelijk.”*
- D3: *“Mensen die nieuws publiceren in een hogere rang, ze moeten opletten dat het echt nieuws is. Zoals die vrouw van PVV op twitter, mensen houden gewoon van sensatie. Het was gewoon een blanke man.”*
- D1: *“Ze zijn onzorgvuldig geweest. Als het een crimineel is dan is het een Marokkaan en anders een Nederlander.”*
- D7: *“Vroeger had je altijd de Telegraaf, nu is het ook andere media. Er wordt alleen vermeld als het een Marokkaanse Nederlander is, niet als het gewoon een Nederlander is.”*

Verschillende deelnemers met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond maken zich wel enigszins zorgen over deze spanningen. Ze hebben het idee dat er een angst is voor de islam, hetgeen de integratie niet ten goede komt. Wederom wordt gewezen naar de media die deze angst alleen maar groter maken. De Surinaamse en Antilliaanse deelnemers maken zich minder zorgen over spanningen tussen autochtone Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond.

In eigen woorden:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Ik denk ook dat het een grote angst is voor de islam en dat belemmert ook het samenkomen.”*
- *“Mensen willen nog steeds niet beseffen dat de terroristen niet de islam zijn.”*
- *“Vooral door neppe nieuwsgeving, want er wordt alleen maar angst gezaaid. Met angst over straat lopen, wijken voor hoofddoek. Het is voor niemand goed.”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“Zorgen? Nee voor mij niet.”*
- *“Ik denk dat die spanningen er altijd zullen zijn.”*
- *“Vooroordelen. De meeste Nederlanders denken een Marokkaan steelt weer een scooter (...) ik heb er zelf geen last van.”*

Ook leggen we de deelnemers de volgende stelling voor:

- Wat ik ook doe of hoe ik ook mijn best doe (op school, werk) in de ogen van autochtone Nederlanders blijf ik altijd een migrant.

In beide groepen wordt beaamd dat dit het geval is. Alleen gaat men hier anders mee om. Verschillende deelnemers met een Turkse of Marokkaanse achtergrond geven aan dat ze het vervelend vinden dat ze continu moeten bewijzen dat ze geïntegreerd zijn. Enkele deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond zeggen dat ze er gewoon boven staan. Ook benoemen ze dat Marokkanen hiermee waarschijnlijk vaker te maken hebben dan zij. Een

van de deelnemers met een Surinaamse achtergrond verwoordt dit als volgt: *“Ik heb het zelf nooit zo meegemaakt, maar ik doe wel extra mijn best zeg maar, maar als ik naar mijn kinderen kijk en dat zijn jongens. Ik heb twee donkere en eentje is lichter en heeft krulletjes en lijkt op een Marokkaantje. Hij wordt echt gediscrimineerd. En dat doet me echt pijn. Daar lig ik echt van wakker ‘s nachts. Die anderen hebben er gewoon minder last van. Die zijn wat donkerder.”*

In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond:

- *“Je continue moeten bewijzen.”*
- *“We moeten altijd maar laten zien dat we geïntegreerd zijn.”*
- *“Ja persoonlijke ervaringen (...) Ik heb vanuit mijn eerste leerjaar bedrijfsadministratie 700 brieven de deur uitgestuurd. Met als eerste reactie: we hebben al iemand of je past niet binnen ons beleid. En bij die paar dat ik werd uitgenodigd zag ik iemand al kijken van die wordt het toch al niet en die proberen dat aan iets anders te wijten.”*

Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond:

- *“Verschilt bij mij. Mijn Surinaamse vrienden zien mij als Surinamer, en Nederlanders als Nederlander.”*
- *“Ja, en dat is oké. Niet negatief. Soms heel interessant, en leuk vinden ze dat.”*
- *“Je moet gewoon erboven staan, voor jezelf opkomen. Dat is belangrijk.”*
- *“Ik denk dat Marokkaanse jongeren daar wel meer last van hebben.”*

Wat kunnen we doen?

Allereerst hebben we gevraagd hoe we spanningen tussen bevolkingsgroepen kunnen verminderen. Deelnemers vinden het lastig om hier antwoord op te geven. Ze geven onder meer aan dat er simpelweg meer acceptatie moet zijn. Een van de deelnemers met een Antilliaanse migratieachtergrond hierover: *“Accepteer gewoon dat niet iedereen hetzelfde is. Mensen zijn anders. Jij bent jij en je mag zo zijn.”*

Hoe kunnen we zorgen voor meer wederzijds begrip tussen verschillende bevolkingsgroepen? Mensen moeten meer met elkaar in gesprek en contact komen is het devies, zodat ze uitleg kunnen geven over hun cultuur. Mensen moeten zich openstellen voor andere culturen. En meer met elkaar in contact komen betekent ook: meer begrip, minder miscommunicatie.

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Iedereen kan een steentje bijdragen. Al is het alleen je burens of whatever (...) Probeer begrip te tonen voor elkaar. En dan kan je ook uitleggen waarom bepaalde dingen zo zijn.”*
- *“Ik denk dat je daar zelf geen invloed op kan hebben. Behalve als ik mijn hoofddoek af doe.”*
- *“Onbekend maakt onbemind, maar hoe kun je dan in gesprek gaan?”*
- *“Mensen hebben het tegenwoordig heel druk. Mensen hebben tegenwoordig niet veel tijd, en ze vinden het ook eng. Ik heb een ouderavond georganiseerd. Er kwamen 2 mensen.”*
- *“Ik weet wel ouders die hun kinderen Nederlandse namen geven, dat kan al een grote rol spelen. Als je kijkt naar Jesse Klaver, die is ook Marokkaans.”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“Gesprekken voeren en in gesprek laten gaan. Dat je van elkaar leert, een connectie vinden, overeenkomsten en dan kom je er ook achter dat je helemaal niet zo veel van elkaar verschilt.”*
- *“Het ligt er net aan hoe je jezelf openstelt en hoe je openstelt naar de wereld en culturen en denk eerder openstaat in randstad dan erbuiten.”*
- *“Als je wil, dan kan je echt wel met elkaar omgaan. De wil moet er zijn. De roti shop kan je vinden en ik de zeven graafjes of hoe heet dat. Met die lekkere cake.”*
- *“Openstaan voor alle culturen. Leren van elkaar. Als je mij uitlegt waarom jij iets doet vanuit je cultuur. Maar als je niks zegt denk ik wat doe jij hier. Bijv. een koe slachten op het balkon.”*

Dat is echter makkelijker gezegd dan gedaan. Het moet wel wederzijds zijn. Meerdere deelnemers met een Turkse of Marokkaanse migratieachtergrond geven aan dat ze activiteiten heb-

ben georganiseerd, waarbij autochtone Nederlanders niet kwamen opdagen ondanks een uitnodiging. Mensen moeten van beide kanten open staan voor contact en dat is volgens hen niet altijd het geval. Anderen brengen daar tegenin dat je ook in contact kan komen met de ouders van autochtone vriendjes en vriendinnetjes van je kinderen. Bij de deelnemers met een Surinaamse of Antilliaanse migratieachtergrond horen we deze verhalen niet. Zij benoemen wel het belang van buurthuizen, waarop de afgelopen jaren zo is bezuinigd.

In eigen woorden:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- "Ik heb een keer een bijeenkomst georganiseerd om met de Nederlanders contact te maken. Flyers uitgedeeld en er kwam niemand."
- "Wij hebben altijd straatspeeldag in juni. Er wonen best veel Marokkanen en Turken in mijn straat. Ik heb het samen met mijn buurvrouw georganiseerd. En niemand van de Nederlanders wou meedoen. We hebben aangebeld en uitgelegd. Hoe moeten we jullie dan bereiken? Was echt heel moeilijk."
- "Mensen moeten van beide kanten open staan voor contact. Niet zo van: dat wil je niet."
- "Meer vrijwilligerswerk (...) je moet toch ergens een aanleiding hebben. Zo maar iemand aanspreken doe je gewoon niet."
- "Maak contact met de ouders van de kinderen van je school. Mijn kinderen zitten wel op een witte school. Ze spelen wel met elkaar en ook bij elkaar over de vloer."

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- "Bepaalde organisaties en evenementen in een buurt."
- "Ik denk ook buurthuizen, had je op woensdagmiddag clubjes. Ik had Turkse vriendinnetjes, Marokkaanse, Nederlandse, van alles. Dan groei je met elkaar op."
- "Vroeger ging ik snel huiswerk maken toen snel naar het buurthuis. Nu worden ze allemaal gesloten."
- "In Suriname leeft men anders, je leeft met elkaar. In Nederlands is het echt op afspraak"
- "Als je een zwerver ziet denk je misschien: uhl, maar vraag eens naar z'n verhaal. Je moet je voor hem openstellen. Je moet kunnen levelen."
- "Ze moeten stoppen met die aparte scholen, ik wil dat mijn kinderen met verschillende mensen in contact komen (...) Ga lesgeven over bepaalde culturen. Over ramadan (...)"

Toekomst

Hoe kijken de deelnemers tegen de toekomst aan: hoe verwachten ze dat het verder gaat met de integratie? Over het algemeen zijn de deelnemers in de verschillende groepen vrij positief gestemd. Het is volgens hen een kwestie van tijd. Ook is er sprake van een zekere gelaten houding. Het is nou eenmaal wat het is. Het heeft niet veel zin om hier wat aan te doen. Uiteindelijk zal de integratieproblematiek wel afnemen. In de verschillende groepen (zowel bij deelnemers met een Antilliaanse/Surinaamse achtergrond als bij deelnemers met een Turkse/Marokkaanse achtergrond) zijn er enkelen minder positief gestemd. Ze wijzen onder meer op de negatieve invloed van (sociale) media en politici. In de woorden van enkele deelnemers:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- "Het is een kwestie van tijd, zodat mensen met elkaar gaan leven."
- "Het komt vanzelf wel, ik heb er vertrouwen in."
- "Eerst was het de taal wat het tegenwerkte, maar dat gaat nu beter. En acceptatie. En mensen moeten ook elkaar accepteren."
- "Zolang de politiek zo blijft blaffen dan gebeurt er niet veel. Moet met andere houding beginnen, meer respect naar de samenleving, voorbeeldfunctie."

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- "Ik vind wel bij ons in de wijk en op school wordt ontzettend veel gedaan om die betrokkenheid te krijgen, lukt niet altijd, 't moet wel ergens beginnen. Ik hoop stiekem wel dat er wat positief in komt."
- "Daar gaat gewoon echt tijd overheen (...) Op een gegeven moment heb je helemaal geen kleur meer, beige ofzo."
- "Ik heb wel hoop voor de toekomst, maar het is wel hard werken denk ik."
- "Ik zie het somber in. Als ik zie wat voor invloed sociale media heeft"

3.6 Toekomstig onderzoek

Aan het eind van het gesprek is deelnemers uitgelegd dat het Sociaal en Cultureel Planbureau regelmatig onderzoek doet naar allerlei ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. Gevraagd is naar welk maatschappelijk vraagstuk of probleem het SCP wat hen betreft de volgende keer onderzoek moet doen? Een van de onderwerpen die ze noemen is arbeidsmarktdiscriminatie. Verder worden er diverse onderwerpen genoemd. In eigen woorden:

Turkse of Marokkaanse achtergrond:

- *“Ja ik denk racisme in bedrijven als je werk zoekt en je hebt een buitenlandse naam dat ze je daar niet op afkeuren. Vind ik wel een groot ding.”*
- *“Wat weten ze van ons = niet westerse allochtonen. Wat weten jullie over ons en wat willen jullie weten?”*
- *“Extreemrechts in Nederland ook benieuwd naar. Hoe is het sentiment? Wat is het percentage waarbij dat gevoel steeds meer wordt. Niet per sé het extreme. Hoe worden die gevoelens aangewakkerd?”*
- *“Wat gaat er wel goed aan migratie? Iets positiever. Net als demonstreren, ik heb ooit meegedaan voor een demonstratie voor iets. Nederland is voor iedereen, ik vond dat zo mooi.”*
- *“Iets met waardering of positiviteit. Geldt ook voor nieuws, heel veel dingen gaan negatief.”*

Surinaamse of Antilliaanse achtergrond:

- *“Eerlijkheid over bepaalde kansen, uitgezocht hoe eerlijk zijn die kansen voor verschillende groepen Nederlanders.”*
- *“Er wordt natuurlijk heel veel, op media heel veel dingen gezegd ik ben best wel benieuwd hoe veel invloed dat daadwerkelijk heeft op de mensen die dat zien of kijken.”*
- *“Integratie van Nederlanders in het buitenland.”*
- *“Hoe behoud je de diversiteit in Amsterdam? Als ik kijk waar ik ben opgegroeid, het is niet meer zo divers, het wordt een beetje Pauw en Witteman.”*
- *“Agressie, waar dat vandaan komt.”*

4 Conclusies

In het voorgaande zijn de bevindingen in detail terug te lezen, navolgend maken we de balans op van de zes groepsgesprekken over het onderwerp integratie die in het kader van het Continu Onderzoek Burgerperspectieven in oktober 2019 zijn uitgevoerd. In totaal hebben 45 mensen met een (Surinaamse/Antilliaanse of Turkse/Marokkaanse) migratieachtergrond deelgenomen aan het onderzoek. We hebben alleen mensen van de tweede (of derde) generatie betrokken in het onderzoek (met een leeftijd tussen de 18 en 49 jaar).

De stand van zaken in de samenleving

De stemming over de richting van de Nederlandse samenleving is over het algemeen meer negatief dan positief. Deelnemers geven als argumenten voor de negatieve richting van de samenleving de individualisering, een verminderde saamhorigheid en een verharding van discussies (op sociale media). In de groepsgesprekken met deelnemers met een Turkse/Marokkaanse migratieachtergrond (en veel minder bij deelnemers met een Surinaamse/Antilliaanse achtergrond) wordt geconstateerd dat er sprake is van polarisatie in de samenleving, een toenemend wij-zij-denken. Ook zijn zij van mening dat de negatieve mediaberichten over mensen met een islamitische achtergrond niet ten goede komen aan de saamhorigheid in Nederland.

Positief gestemde deelnemers vinden dat het de goede kant opgaat doordat het economisch beter gaat in Nederland, waardoor er minder mensen werkloos zijn. Ook vinden ze dat er leuke sociale projecten worden georganiseerd in hun omgeving. Ze geven aan dat ze zich wel herkennen in de verhalen van de negatief gestemde deelnemers, maar dat ze dit niet de bovenaan willen laten voeren. Ze willen met een positieve houding kijken naar de samenleving.

Over het algemeen geldt dat er in alle groepen weinig vertrouwen is in de politiek. Diverse deelnemers stellen dat de politiek goed is in het maken van beloftes, maar dat het ontbreekt aan het waarmaken ervan (na verkiezingen). Vrijwel niemand heeft wat meegekregen van Prinsjesdag en de Algemene Beschouwingen. Wel is men op de hoogte van de boerenprotesten, waarvoor veel begrip is. De boeren komen op voor hun rechten, maar ze moeten zich wel aan de regels houden. Minder begrip is er voor de demonstraties van milieuactivisten, deze staan verder af van de deelnemers.

Wat is integratie?

De eerste associaties bij integratie zijn 'taal', 'samenleven', 'aanpassen' en 'respect'. Bij deelnemers met een Marokkaanse/Turkse migratieachtergrond roept de term integratie vaker een negatief gevoel op dan bij Surinaamse/Antilliaanse deelnemers. Sommigen zeggen moe te zijn geworden van de vele aandacht voor dit onderwerp in de afgelopen jaren.

Wanneer we uitgebreider bespreken wat integratie is, wordt duidelijk dat in alle groepen de deelnemers integratie niet op zichzelf betrekken. Ze zijn geboren en getogen in Nederland, waardoor men het idee heeft dat ze automatisch geïntegreerd zijn. Desalniettemin reageert hun omgeving wel anders op hen. Mede door hun uiterlijk worden de deelnemers wel geconfronteerd met Nederlanders die vragen waar ze écht vandaan komen of hen een compliment geven

over hun beheersing van de Nederlandse taal. Door zo'n opmerking realiseren deelnemers dat autochtone Nederlanders bij integratie wel aan hen denken.

Integratie gaat wat hen betreft veel meer over hun ouders: de eerste generatie migranten. Dit lijkt met name te gelden voor de ouders van deelnemers met een Marokkaanse/Turkse migratieachtergrond, terwijl deelnemers met een Antilliaanse/Surinaamse migratieachtergrond vaak zeggen dat hun ouders al direct goed geïntegreerd waren, mede omdat ze de taal al spraken toen ze in Nederland kwamen. Opvallend is dat men in eerste instantie bij deze vraag niet zo snel denkt aan vluchtelingen of nieuwkomers. Pas als gevraagd wordt welke groepen echt moeten integreren, denkt men vaak aan vluchtelingen die onlangs in Nederland zijn gekomen. Ook expats worden vaak genoemd; een niet geïntegreerde groep die daar ook niet op wordt aangekeken door de Nederlandse samenleving.

Meerdere keren wordt genoemd dat integratie van beide kanten mag komen. Deelnemers geven aan dat mensen met een Nederlandse achtergrond vaak alleen benoemen dat 'buitenlanders' moeten integreren, terwijl ze zich niet realiseren dat ze zelf ook moeite kunnen doen om nieuwkomers welkom te heten. Enkele deelnemers associëren integratie met discriminatie en racisme. Ze denken bijvoorbeeld aan Geert Wilders of aan de term 'white privilege'. De meesten geven echter aan dat integratie wat hen betreft los staat van discriminatie. Integratie is in hun ogen breder dan racisme.

Het spreken van de taal lijkt voor iedereen een belangrijk onderdeel te zijn van integratie. Ook werken en 'je steentje bijdragen' worden in alle groepen genoemd. Over het algemeen vindt men dat je wel respect moet hebben voor elkaars traditie, maar dat je mensen niet kunt verplichten hieraan mee te doen. Desgevraagd vindt men de belangrijkste norm in Nederland dat we respect hebben voor elkaar.

Hoe gaat het met integratie?

De integratie van de tweede generatie is beter dan die van hun ouders vinden de deelnemers. De tweede generatie is beter opgeleid, spreekt de taal beter, heeft beter betaald werk en doet meer mee met de samenleving. De eerste generatie heeft ontzettend hard gewerkt en er alles voor gedaan om de tweede generatie deze goede kansen te geven. Minder goed is dat de eerste generatie een taalachterstand heeft, hetgeen vooral lijkt te gelden voor migranten uit Marokko en Turkije. In vrijwel alle groepen wordt benoemd dat er sprake is van segregatie: migranten zijn in dezelfde wijken gaan wonen (of geplaatst) en hebben hierdoor minder contact met mensen met een Nederlandse achtergrond. Een ander aspect dat volgens de deelnemers niet goed gaat op het gebied van integratie is dat enkele tweede- en derde generatie jongeren (vooral van Marokkaanse afkomst) zich afkeren van de maatschappij. Ze kiezen voor de criminaliteit.

Oplossingen liggen bij de overheid als het gaat om de aanpak van criminele jongeren en arbeidsmarkt-discriminatie. Ook ouders hebben een rol. Wat geef je je kinderen mee? Hoe zorgen we ervoor dat mensen met een migratieachtergrond niet in een slachtofferrol kruipen? Verder zijn verschillende deelnemers met een Marokkaanse of Turkse migratieachtergrond van mening dat mensen met een Nederlandse achtergrond ook meer hun best moeten doen om migranten te laten integreren: ze mogen meer interesse tonen.

Polarisatie en verbinding

De meeste deelnemers (zowel die van Surinaamse/Antilliaanse als die van Turkse/Marokkaanse afkomst) zeggen zich verbonden te voelen met Nederland. Men is geboren in Nederland, voelt zich Nederlander en/of heeft heimwee naar Nederland als ze op vakantie zijn. Toch zijn er enkelen die zich enigszins verweesd voelen: zowel in hun eigen geboorteland als dat van hun ouders worden ze als buitenlander bestempeld.

Desgevraagd signaleren de deelnemers geen conflicten tussen bevolkingsgroepen in Nederland, maar er zijn wel meningsverschillen en spanningen. Die spanning wordt meer gevoeld door deelnemers met een Turkse/Marokkaanse achtergrond. Dit heeft volgens hen te maken met hun islamitische achtergrond. Ze hebben het idee dat er een angst is voor de islam, hetgeen de integratie niet ten goede komt. De Surinaamse en Antilliaanse deelnemers maken zich minder zorgen over spanningen tussen autochtone Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond. Zij vermoeden dat Marokkanen hiermee waarschijnlijk vaker te maken hebben dan zij.

Hoe kunnen we spanningen tussen bevolkingsgroepen verminderen? Mensen moeten meer met elkaar in gesprek en contact komen is het devies, met als doel: meer begrip en minder miscommunicatie. Het moet wel wederzijds zijn. Mensen moeten van beide kanten open staan voor contact en dat is niet altijd het geval volgens meerdere deelnemers met een Turkse/Marokkaanse migratieachtergrond.

Over het algemeen zijn de deelnemers in de verschillende groepen vrij positief gestemd over de toekomst op het gebied van integratie. Het is volgens hen een kwestie van tijd. Tegelijkertijd is er ook sprake van een zekere gelaten houding. Het is nou eenmaal wat het is. Het heeft niet veel zin om hier wat aan te doen. Uiteindelijk zal de integratieproblematiek wel afnemen.

Bijlage 1 Overzicht deelnemers

Projectnaam: SCP integratie
Projectnummer: H7342
Datum: maandag 21 oktober 2019
Locatie: Amsterdam

Groep 1 - 16:30 - 18:30 uur - Turks/Marokkaans - Lageropgeleid

#	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Migratieachtergrond	2e of 3e generatie
1	Man	19	VMBO-b	Turks	Tweede
2	Man	20	HAVO	Marokkaans	Derde
3	Man	41	LBO	Turks	Tweede
4	Vrouw	35	MBO-3	Marokkaans	Tweede
5	Vrouw	40	MBO-2	Marokkaans	Tweede
6	Vrouw	32	MBO-4	Marokkaans	Tweede
7	Vrouw	40	MBO-4	Turks	Tweede

Groep 2 - 19.00 - 21.00 uur: Surinaams/Antilliaans - Hogeropgeleid

#	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Migratieachtergrond	2e of 3e generatie
1	Man	31	HBO	Surinaams	Tweede
2	Man	31	HBO	Antilliaans	Tweede
3	Man	38	WO	Surinaams	Tweede
4	Man	46	WO	Surinaams	Tweede
5	Vrouw	45	HBO	Surinaams	Tweede
6	Vrouw	49	HBO	Antilliaans	Tweede
7	Vrouw	29	HBO	Antilliaans/Surinaams	Tweede

Projectnaam: SCP integratie
 Projectnummer: H7342
 Datum: donderdag 24 oktober 2019
 Locatie: Amsterdam

Groep 1 - 16.30 - 18.30 uur - Turks/Marokkaans - Hogeropgeleid

#	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Migratieachtergrond	2e of 3e generatie
1	Man	42	HBO	Tunesisch	Tweede
2	Man	29	HBO	Marokkaans	Tweede
3	Man	44	WO	Turks	Tweede
4	Vrouw	26	HBO	Marokkaans	Tweede
5	Vrouw	29	WO	Marokkaans	Tweede
6	Vrouw	42	HBO	Marokkaans	Tweede
7	Vrouw	29	HBO	Turks	Tweede

Groep 2 - 19.00 - 21.00 uur: Surinaams/Antilliaans - Lageropgeleid

#	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Migratieachtergrond	2e of 3e generatie
1	Vrouw	26	HAVO	Surinaams	Tweede
2	Vrouw	35	MBO-4	Surinaams	Tweede
3	Vrouw	46	MBO-3	Surinaams	Tweede
4	Vrouw	40	MBO-4	Surinaams	Tweede
5	Man	32	MBO-2	Antilliaans	Tweede
6	Man	30	MBO-3	Surinaams	Tweede/Derde
7	Man	28	MBO-2	Surinaams	Tweede
8	Man	47	MBO	Antilliaans	Tweede

Projectnaam: SCP integratie
 Projectnummer: H7342
 Datum: maandag 28 oktober 2019
 Locatie: Amersfoort

Groep 1 - 16:30 - 18:30 uur - Turks / Marokkaans - Hoger- en lageropgeleid (mix)

#	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Migratieachtergrond	2e of 3e generatie
1	Vrouw	38	HBO	Marokkaans	Tweede
2	Vrouw	31	MBO	Marokkaans	Tweede
3	Man	19	MBO	Afghaans	Tweede
4	Man	20	HAVO	Turks	Tweede
5	Man	43	HBO	Turks	Tweede
6	Man	40	HBO	Marokkaans	Tweede
7	Vrouw	27	MBO	Turks	Tweede
8	Vrouw	28	MAVO / VMBO-Theoretisch / VMBO Gemengd	Marokkaans	Tweede

Groep 2 - 19.00 - 21.00 uur - Surinaams / Antilliaans Hoger- en lageropgeleid (mix)

#	Geslacht	Leeftijd	Opleiding	Migratieachtergrond	2e of 3e generatie
1	Vrouw	20	HBO	Surinaams	Tweede
2	Vrouw	22	HBO	Surinaams	Tweede
3	Vrouw	33	HBO	Surinaams	Tweede
4	Vrouw	42	HAVO	Surinaams	Tweede
5	Man	39	MBO 4	Antilliaans	Tweede
6	Vrouw	45	MAVO / VMBO-Theoretisch / VMBO Gemengd	Antilliaans	Tweede
7	Man	37	MBO 2	Surinaams	Tweede
8	Man	20	MBO 2	Antilliaans	Tweede

Bijlage 2 Gesprekspuntenlijst

CHECKLIST BURGERSPUNTENLIJST, OKTOBER 2019

A. Introductie en kennismaking (15 minuten)

- Welkom heten bij Kantar
- Opdrachtgever: het Sociaal en Cultureel Planbureau
- Thema: De stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed?
- Spelregels:
 - Het gaat om meningen, zijn geen goede of foute antwoorden. Verzoek om vrijuit te spreken.
 - Verzoek om mobiele telefoons uit te zetten.
 - Opname, meekijken en anonimiteitwaarborg.
- We beginnen met voorstelronde: naam, leeftijd, bezigheden, gezinssituatie.

B. De stand van de samenleving (25 minuten)

- Hoe vinden jullie dat het gaat in de Nederlandse samenleving? Gaan we de goede of de verkeerde kant uit? Je kunt dit laten zien met de kaart: grijs = verkeerde kant, wit = goede kant.
- Voor degenen met grijze kaart: kom eens met argumenten voor je mening. Waarom vind je dat het de verkeerde kant op gaat? Waarmee vergelijkt u het dan?
- Waar baseert u je mening op (eigen ervaringen, mensen om u heen, media)?
- Voor degenen met witte kaart: wat vind je van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten jullie?
- Voor degenen met witte kaart: welke argumenten zijn er voor jouw mening? Waarom vind je dat het de goede kant op gaat? Waarmee vergelijk je het dan?
- Waar baseer je je mening op (eigen ervaringen, mensen om je heen, media)?
- Voor degenen met grijze kaart: wat vind je van hun argumenten? Overtuigen deze argumenten je?
- Hoe vinden jullie dat het in de politiek in Den Haag gaat?
- Wat is je bijgebleven van de Prinsjesdag? En van de Algemene Beschouwingen? ‘
- En wat vinden jullie van de boerenprotesten? En de demonstraties van de milieuactivisten: wat vinden jullie daarvan?

C. Verdiepingsthema: integratie (75 minuten)

We willen het graag met jullie hebben over een ander onderwerp: integratie.

C1. Eerste inventarisatie (25 minuten)

- Wat roept de term integratie bij jullie op? Waar denk je aan, wat komt er in je op?
INT: overhandig gedachtenwolk en inventariseer op flipover Waarom vindt u dit?
- Over wie hebben jullie het, aan welke groepen mensen denken jullie? *INT: check of de groep statushouders wordt genoemd*
- Welke gevoelens roept dit onderwerp bij je op? Waarom?
- Betrekken jullie dit onderwerp ook op jezelf? Waarom wel, waarom niet?

- Volgens de in Nederland gehanteerde definities hebben jullie allemaal een migratie-achtergrond. In hoeverre is het dan logisch dat het onderwerp integratie ook betrekking op jullie heeft?
- En heeft het betrekking op de generatie voor jullie? Waarom wel, waarom niet?
- Denken jullie dat autochtone Nederlanders bij deze term aan jullie denken? Zo ja: wat vind je daarvan?
- *INT: check:* In hoeverre associëren jullie integratie ook met discriminatie, racisme? Waarom wel, waarom niet?
- Wanneer is iemand volgens jullie geïntegreerd in onze samenleving? Wat moet de gene dan doen of zijn? Wat speelt bij integratie allemaal een rol? *INT: noteer op flipover*
- *INT: check:* In hoeverre is het hebben van werk een indicatie voor integratie? De taal spreken? Meedoen met Nederlandse tradities? Aan welke denken jullie dan? Nederlandse normen en waarden hanteren? Aan welke denken jullie dan?
- Wie moet er integreren? Zijn er ook groepen voor wie het niet geldt? Waarom?
- Vinden jullie jezelf geïntegreerd in de samenleving? Waarom? En hoe is dat voor jullie ouders? Waarom?

C2. Wat speelt er op terrein van integratie van eerste en tweede generatie (25 min)

- Uit onderzoek blijkt dat sommige mensen zich zorgen maken over de integratie van de eerste- en tweedegeneratie migranten die al langer in Nederland wonen. Anderen vinden dat het goed gaat. Wat vinden jullie goed en slecht gaan op dit terrein? Graag invullen op dit formulier. *INT: formulier + inventariseer*
- Wat gaat er volgens jullie goed? Waarom vinden jullie dat?
- En wat gaat er niet goed, welke problemen signaleren jullie? Waarom vinden jullie dat?
- Wat kunnen we hier aan doen, hoe kunnen we deze problemen oplossen, wie is daar verantwoordelijk voor? (*INT: Per probleem*)
 - Hoe kunnen we dit oplossen, wat kunnen we doen?
 - Wat is de rol van degene met een migratie-achtergrond? Wat mag je hen verwachten?
 - En wat is de rol van de samenleving?
 - En de rol van de overheid?
 - Kunnen autochtone burgers iets doen?
- Denken jullie dat mensen met een andere achtergrond dan jullie anders over dit onderwerp denken? Wie zullen er anders over denken? En waar denken ze dan anders over?
- Sommige mensen zeggen dat de integratie van de eerste generatie is mislukt. Hoe komt dat op jullie over? Wat doet dat met jullie als je dat hoort? Klopt het? Waarom wel, waarom niet?

- Stelling: mensen met een migratie-achtergrond moeten zich aanpassen aan de meerderheidsgroep in een land. Wat vinden jullie van deze stelling?
- Sommige mensen zeggen dat de Nederlandse samenleving zo divers wordt dat je eigenlijk niet meer kunt spreken over integratie. Want waarin moet je integreren als er geen duidelijke meerderheidsgroep is? Hoe kijken jullie hier tegen aan? Geldt dat voor heel Nederland of alleen voor bepaalde delen van Nederland?

C3. Polarisatie en verbinding (25 minuten)

- Hoe gaat het samenleven in de multiculturele samenleving volgens jullie? Wat gaat er goed? Wat gaat er niet goed?
- In hoeverre voelen jullie je verbonden met Nederland?
- Zijn er volgens jullie conflicten of spanningen tussen verschillende bevolkingsgroepen in Nederland? Zo ja, tussen welke bevolkingsgroepen? Waar blijken dat conflict en die spanningen dan uit?

Uit onderzoek komt naar voren dat veel mensen ervaren dat er conflict of spanning is tussen autochtone Nederlanders en Nederlanders met een migratieachtergrond.

- Waarom ervaren veel mensen dat? Wie vinden dat dan? Waar ligt dat aan?
- Wat vinden jullie ervan dat veel mensen deze spanningen ervaren?
- Maken jullie je hier zorgen over? Wat kunnen de gevolgen hiervan zijn?
- *Stelling:* Wat ik ook doe of hoe ik ook mijn best doe (op school, werk) in de ogen van autochtone Nederlanders blijf ik altijd een migrant. Oordeel? Klopt dit?
- Hoe kunnen we dit soort spanningen verminderen? Wat moet er dan gebeuren? Wie kan daar een rol in spelen? *INT: check: overheid, organisaties, burgers, wijzelf*
- Hoe kunnen we zorgen voor meer wederzijds begrip tussen verschillende bevolkingsgroepen? Wat moet er dan gebeuren? Wie kan daar een rol in spelen?
- Er wordt ook weleens gezegd dat mensen met verschillende achtergronden gewoon te weinig contact met elkaar hebben. Hoe zouden we mensen meer met elkaar kunnen verbinden? Wat moet er dan gebeuren? Wie moet dat doen? Weten jullie plekken waar we elkaar kunnen ontmoeten?
- Kennen jullie goede voorbeelden van initiatieven waarin mensen met verschillende achtergronden met elkaar in contact komen?
- Hoe kijken jullie tegen de toekomst aan: hoe verwachten jullie dat het verder gaat met de integratie? Wordt het beter of slechter op dit gebied of blijft het zoals het nu is? Zullen de problemen vanzelf oplossen? Waarom?

D. Tot slot (5 minuten)

- We doen dit onderzoek in opdracht van het SCP. Het SCP doet regelmatig onderzoek naar allerlei ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. Naar welk maatschappelijk vraagstuk of probleem mag het SCP wat jullie betreft de volgende keer onderzoek doen? Waarom?
- Vragen uit de meekijkruimte? *Dank voor de medewerking.*